

3000x beter: slotrapport studeerbaarheidsfonds

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave

Woord vooraf

1. Drie jaar investeren in kwaliteit en studeerbaarheid

- 1.1 De komst van het Studeerbaarheidsfonds
- 1.2 Het werk van de commissie
- 1.3 Observaties

2 Kwaliteit en studeerbaarheid: de projecten

- 2.1 De propedeuse
- 2.2 Begeleiding
- 2.3 De zelfstandige student
- 2.4 Studievoorziening
- 2.5 Herziening van het onderwijsprogramma
- 2.6 Stage en scriptie
- 2.7 Toetsing
- 2.8 Relatie met de arbeidsmarkt
- 2.9 Informatie-en communicatietechnologie
- 2.10 Deskundigheidsbevordering
- 2.11 Kwaliteitszorg
- 2.12 Lerarenopleiding

3. Feiten en cijfers

- 3.1 De projecten
- 3.2 De investering
- 3.3 De thema's

Bijlage: Instellingsbeschikking

'Een dubbel gevoel'

'Niet als een grabbelton'

'Volhouden is lastiger dan een startschot geven'

'Ook de visitatiecommissie was enthousiast'

'De focus is op het onderwijs gebracht, sterker dan daarvoor'

Woord vooraf

Drie jaar lang heeft de tijdelijke adviescommissie 'Beoordeling Projectvoorstellen Studeerbaarheidsfonds' initiatieven getoetst die hogescholen en universiteiten wilden nemen om de kwaliteit en studeerbaarheid van hun onderwijs te verbeteren. Terugblikkend viel de commissie direct één feit op: in totaal blijken dit exact 3000 projectvoorstellen te zijn geweest. Bij zo'n groot aantal initiatieven wordt het eens te meer de moeite waard in terugblik te analyseren wat dit vernieuwingsproces van kwaliteit en studeerbaarheid is gaan karakteriseren in de praktijk. Dat was in deze zin door de commissie niet eerder gedaan. Haar drie rapportages over de project-tranches van 1996, 1997 en 1998 hadden door de aard van haar opdracht het karakter van een 'negatieve lijst'. Oftewel, de commissie wees de minister primair op die projectvoorstellen die zij niet of nog onvoldoende van kwaliteit vond dan wel die in haar ogen buiten het domein van de doelstellingen van het Studeerbaarheidsfonds vielen. Deze benadering van de advisering had - ook in de beleving van de commissie - een nadeel: het accent in de rapportage lag hiermee voor het oog sterk op dat wat de commissie onvolkomen vond. Deze slotrapportage maakt het mogelijk het accent juist te leggen op de inhoud van de projectvoorstellen die gunstig zijn beoordeeld. Hierdoor komt ook de diversiteit en kwaliteit van de innovaties in het hoger onderwijs naar voren. Dit afrondende rapport is geen evaluatie in de zin van een hernieuwde toetsing van de voorgenomen activiteiten. Evenmin toetst het inmiddels afgeronde activiteiten. Dat is ook niet de taak van de commissie. Het is ook geen financiële verantwoording, aangezien de specifieke toewijzing van middelen de verantwoordelijkheid van de minister was.

Wat laat deze slotrapportage wel zien? Hier draait het om voorbeelden van positief beoordeelde projectvoorstellen die inspirerend kunnen zijn voor verdere activiteiten ter verhoging van de kwaliteit en doeltreffendheid van het hoger onderwijs. Bijvoorbeeld doordat zij de ontwikkeling van 'good practice' stimuleren en de vernieuwingsgezindheid aanmoedigen. Zulke voorbeelden en de hier gepresenteerde kengetallen over de 3000 projectvoorstellen laten zien hoe en waar concrete kwaliteitsverbetering in gang is gezet met behulp van de investering uit het Studeerbaarheidsfonds. Uit de projectvoorstellen spreekt namelijk een beweging tot vernieuwing die in het hoger onderwijs zichtbaar is geworden. De eveneens gepresenteerde interviews met de terugblik van betrokkenen bij de verschillende fasen van de totstandkoming van projecten wijzen in eenzelfde richting.

Het verdient waardering dat de instellingen in de drie tranches zodanige voorstellen hebben gedaan dat de commissie 83% ervan positief heeft beoordeeld. De inhoudelijke zwaartepunten daarin worden in deze rapportage geïllustreerd. Met deze benadering richt de commissie zich tot hen die als verantwoordelijken, actoren en partners betrokken zijn geweest bij het werkprogramma Kwaliteit en Studeerbaarheid. Niet minder belangrijk vindt de commissie al diegenen die bij de opzet en implementatie van de projectvoorstellen direct betrokken zijn. Ook voor hen is dit slotrapport bedoeld.

Deze afronding van het werk van de commissie sluit welbewust aan op de doelstelling van het werkprogramma Kwaliteit en Studeerbaarheid. Vanaf het begin heeft die doelstelling een centrale plaats gekregen in de beoordeling van de projectvoorstellen. De commissie definieerde deze doelstelling als volgt: een bijdrage geven aan impulsen voor het primair proces van het hoger onderwijs door de kwaliteit van het onderwijs en de studeerbaarheid van de onderwijsprocessen te verhogen. Bij de beoordeling van projectvoorstellen heeft de commissie de meest

kenmerkende soorten activiteiten in deze voorstellen in kaart gebracht. In deze slotrapportage kunnen wij die kaart nu tekenen. Omwille van de centrale plaats van het primair proces in het toetsingskader van de commissie is ervoor gekozen in deze kaart de route van de student door zijn opleiding in het hoger onderwijs als leidraad te kiezen.

Deze rapportage vormt de afronding van het werk van de commissie. Graag dank ik mijn medeleden voor hun inbreng en betrokkenheid en dank ook namens hen de Minister voor het in ons gestelde vertrouwen. Bij het opstellen van het slotrapport heeft de commissie opnieuw kunnen rekenen op de inzet van haar secretariaat. Haar waardering hiervoor spreek ik gaarne uit.

Een kaart biedt houvast bij de tocht door een onbekend land. Is de vernieuwing van het primair proces dan nog steeds een vreemd gebied? De 3000 projectvoorstellen bewijzen het tegendeel. De kaart die de commissie in deze slotrapportage invult is dan ook vooral een hulpmiddel om richting te bepalen als het hoger onderwijs nieuwe wegen gaat verkennen.

W.H.F.W. Wijnen, December 1998

Voorzitter.

1. Drie jaar investeren in kwaliteit en studeerbaarheid

De voorgeschiedenis van het Studeerbaarheidsfonds is van belang geweest voor het vervolg dat het kreeg via de projecten in het hoger onderwijs. Na een korte schets daarvan wordt hier tevens de werkwijze van de commissie uiteen gezet. Vervolgens wordt aangegeven hoe instellingen van hbo en wo hun vernieuwingsproces ter verhoging van kwaliteit en studeerbaarheid inrichtten en worden enkele illustraties daarvan gegeven. Tenslotte worden enkele algemene observaties van de commissie ten aanzien van het proces van verbetering en vernieuwing gegeven.

1.1 De komst van het Studeerbaarheidsfonds

De tijdelijke adviescommissie 'Beoordeling Projectvoorstellen Studeerbaarheidsfonds' werd ingesteld op 17 april 1996. Haar taak was de ministers van OCenW en LNV van advies te dienen over de toewijzing van middelen uit het Studeerbaarheidsfonds aan de instellingen van hoger onderwijs. Door drie adviesrapporten uit te brengen - en incidenteel een specifiek advies - heeft de commissie die taak uitgevoerd. De commissie en het Studeerbaarheidsfonds waren de uitkomst van een bewogen voorgeschiedenis. Na een reeks heftige botsingen over de voornemens van het kabinet-Kok om anderhalf miljard te bezuinigen op het hoger onderwijs en de studiefinanciering werd in het voorjaar van 1995 een nieuwe aanzet voor beleid gegeven. Een tijdelijke extra investering in vernieuwingsactiviteiten was daarvan een onderdeel. De instellingen, studentenorganisaties en het kabinet spraken een 'werkprogramma Kwaliteit en Studeerbaarheid' af waarbinnen zulke activiteiten een plaats konden krijgen. Het geld daarvoor werd in de vorm van het Studeerbaarheidsfonds gereserveerd, in totaal f 500 miljoen. Ruwweg 300 miljoen voor hogescholen en 200 miljoen voor universiteiten, naar rato van het aantal studenten in deze twee subsystemen.

Om aanspraak te maken op hun aandeel in dit fonds moesten instellingen twee dingen doen: een kwaliteitsmanagementplan (kmp) opstellen en op basis daarvan projectvoorstellen maken en indienen. De projecten moesten passen in een planmatige aanpak van de verhoging van de kwaliteit en studeerbaarheid van het onderwijs in de verschillende opleidingen van de instelling. Drie jaar achtereenvolgend zouden projectvoorstellen ingediend kunnen worden, in de tranches van 1996, 1997 en 1998. Een onafhankelijke commissie zou de projectvoorstellen beoordelen en de minister advies geven over de toewijzing van de middelen.¹ Deze commissie - veelal beter bekend als 'de commissie-Wijnen' - heeft met haar drie jaarlijkse adviesrapporten en dit slotrapport haar bevindingen bekend gemaakt.

De instellingen hebben in de eerste tranche een kmp opgesteld en daarbij horende projectvoorstellen ingediend. Wezenlijke voorwaarden voor goedkeuring waren dat deze documenten gebaseerd waren op een kwalitatieve analyse en diagnose van knelpunten rond de kwaliteit en studeerbaarheid en een herkenbaar en formeel vastgesteld draagvlak kenden. De projectvoorstellen vormden dan een concrete uitwerking van verbeterplannen.² In februari 1996 maakte de minister nadere procedurele voorschriften bekend voor de indiening van de aanvragen uit het fonds. Toen in de loop van april 1996 de eerste tranche projectvoorstellen was ingediend bleken er 72 kmp's en 1434 projectvoorstellen aan de commissie voorgelegd te zijn.

1.2 Het werk van de commissie

Hoe de instellingen hun kmp opstelden en dit document vorm en inhoud gaven kende een grote diversiteit. Die kwam niet alleen voort uit verschillen in omvang en profiel. Ook de analyses en diagnoses van de knelpunten bepaalden de keuze van de aanpak en zwaartepunten. Dit vertaalde zich dan in het type projecten dat in uitvoering genomen ging worden en in de aansturing van het vernieuwingsproces dat daarbij voorop kwam te staan. De commissie had weliswaar niet tot taak gekregen de kmp's als zodanig te beoordelen, maar zij moest wel de verbinding van het kmp met de projectvoorstellen in haar beoordeling betrekken om een adequaat advies over de voornemens te kunnen uitspreken. Met die eerste stap begon het werk aan de oordeelsvorming over de projectvoorstellen.

De commissie formuleerde ter onderbouwing van haar werk een toetsingskader waarin de wezenlijke criteria van beoordeling werden neergelegd. Uitgangspunt waren de afspraken in het werkprogramma Kwaliteit en Studeerbaarheid over algemene en procedurele criteria en over de kenmerken die de projectvoorstellen en hun proces van totstandkoming moesten vertonen. Ook de formele vereisten van de zijde van de minister werden daarbij in acht genomen. De commissie vertaalde deze verschillende ontwerp-eisen, procesmatige eisen en inhoudelijke randvoorwaarden in een set criteria en een aanduiding van het inhoudelijke domein waarbinnen de middelen uit het Studeerbaarheidsfonds ingezet zouden worden. Samen vormden zij het toetsingskader van de commissie. Dit gaf meteen uitdrukking aan de functie van het Studeerbaarheidsfonds, zoals de commissie die definieerde als grondslag van haar toetsing: een impuls te geven aan concrete, in de tijd overzichtelijke acties ten gunste van de kwaliteit en studeerbaarheid van het primair proces, die na afloop van de financiële impuls doorwerken in de reguliere werkwijze van de opleidingen³.

Op grond van dit toetsingskader kon de commissie haar oordeel over projectvoorstellen als volgt kwalificeren:

- een projectvoorstel kon zonder meer positief beoordeeld worden, eventueel met een nadere wenselijkheid ten aanzien van de inhoud of opzet;
- een projectvoorstel kon positief beoordeeld worden, maar met een voorwaarde voor de verdere uitwerking of uitvoering van de opgevoerde voornemens erin;
- een project kon nog niet positief beoordeeld worden, maar wel als passend binnen het domein van het fonds worden beschouwd;
- een project kon afgewezen worden omdat het beschouwd werd als vallend buiten het domein van het fonds. Deze twee laatste typen beoordeling vatte de commissie samen onder de formule 'geen oordeel' over het projectvoorstel, omdat instellingen gedurende de fondsperiode de gelegenheid hadden aangepaste versies van projecten ter goedkeuring voor te leggen.

Het domein van het Studeerbaarheidsfonds is door de commissie beschouwd als het geheel van die initiatieven, werkwijzen en producten die de kwaliteit en de studeerbaarheid van het primair proces van het hoger onderwijs verhogen. Daarbij moesten deze voldoende operationeel uitgewerkt zijn en moest er een toetsbaar effect zijn opgevoerd. De eigen inzet van de partners binnen de instelling diende zichtbaar te zijn. Zowel door het interne draagvlak voor het project als door het zogeheten 'dual commitment': de instelling moest aangeven hoe zij zelf via eigen investeringen, personele inzet of de verwerking van de resultaten van een project in de organisatie haar eigen bijdrage bovenop de tijdelijke subsidie inhoud gaf. Deze omschrijving van het domein van het fonds maakte het

noodzakelijk de grenzen van de werkingssfeer ervan te markeren. Om dat expliciet te maken heeft de commissie een aantal zogeheten 'domeinuitspraken' geformuleerd, die door de minister later zijn beaamd.

Naast een formeel voorbehoud ten aanzien van de tijdshorizon van het fonds en de verkorting van hbo-cursusduren voor mbo'ers bevatten de domeinuitspraken een aanduiding van typen activiteiten waarvan de relatie met verbetering van het primair proces onvoldoende geacht wordt. Zulke verbeteringsactiviteiten vond de commissie in zichzelf niet afkeurenswaardig of onjuist, maar daarmee wel buiten de werkingssfeer van dit fonds vallen. Het ging met name om:

- projectvoorstellen die volledig of te zeer de nadruk leggen op materiële investeringen, waarbij het verbeteren van de infrastructuur dan wel de aanschaf van materiële faciliteiten de hoofdzaak van de activiteiten vormt, zonder dat de relatie tot verbetering van het primair proces van zulke investeringen overtuigend is aangetoond;
- projectvoorstellen die volledig of te zeer aanpassingen in het onderwijs en de organisatie ervan bevatten die tot de reguliere taak van opleidingen of instellingen moeten worden gerekend;
- projectvoorstellen die een niet voldoende uitgewerkte relatie met verbetering van de kwaliteit en studeerbaarheid kennen, waaronder activiteiten gericht op de werving van studenten en op internationale uitwisseling;
- projectvoorstellen die het opzetten van varianten van het onderwijsaanbod (ook post-initieel) beogen die slechts een verbijzondering van het bestaande aanbod behelzen;
- projectvoorstellen die de uitvoering van reguliere managementtaken omvatten, vooral ten aanzien van de coördinatie en aansturing van de projecten zelf.

Het toetsingskader is door de commissie gedurende de volledige termijn van haar werk benut. Bijstelling ten principale heeft werkende weg niet hoeven plaatsvinden. Ook de toewijzingsbesluiten van de minister naar aanleiding van de rapportages van de commissie gaven daartoe geen aanleiding. De commissie besprak de voorgelegde projectvoorstellen aan de hand van pre-adviezen per projectvoorstel van het secretariaat. Deze waren opgebouwd volgens een format waarbij het toetsingskader was vertaald in informatievereisten en criteria voor de besluitvorming. In het eerste jaar werden zo ook de kmp's aan een beoordeling onderworpen. Met name de inhoudelijke relatie van dat document met de projectvoorstellen en hun operationele doelstellingen stond hierbij centraal.

Gedurende het proces van beoordeling en advisering heeft de commissie aandacht moeten besteden aan enkele specifieke aspecten. Naast de aandacht voor de kmp's in het eerste jaar moest op aanwijzing van de minister van OCenW in het tweede en derde jaar een speciaal traject van toetsing gevolgd worden voor de projectvoorstellen uit de lerarenopleidingen in het hbo. Nauwe afstemming met het Procesmanagement Lerarenopleidingen (PmL) en het ICT-procesmanagement PROMMITT maakten het mogelijk aanvullende criteria die de minister voor deze sector formuleerde in de pre-advisering en beoordeling te verwerken. Ook heeft de commissie op verzoek van de minister samen met PmL en PROMMITT de projectvoorstellen van de lerarenopleidingen uit de eerste tranche aan een nadere toetsing onderworpen. Deze samenwerking was constructief en leidde telkens tot overeenstemming.

1.3 Observaties

De commissie heeft in haar drie rapportages laten zien hoe divers instellingen inspeelden op de vereisten en

mogelijkheden die aan het Studeerbaarheidsfonds verbonden waren. De verscheidenheid die het hoger onderwijs kenmerkt was ook in de projectvoorstellen tot uitdrukking gekomen. Hoofdstuk 3 van deze slotrapportage biedt allerlei kwantitatieve illustraties daarvan. Die verscheidenheid is niet alleen naar de inhoud opvallend gebleken. De eigen cultuur en ook het ontwikkelingsstadium van de interne kwaliteitszorg van opleidingen en instellingen bleken vaak zeer bepalend voor de aanpak. Dat is niet vreemd en evenmin ongunstig te noemen. Omdat het de bedoeling was de projecten dichtbij het primair proces van het onderwijs en dus op een laag aggregatieniveau van de organisatie te ontwikkelen kan het moeilijk anders of die impact van de eigen cultuur en werkwijzen moest wel aanzienlijk zijn. De variëteit is daarom ook een uitdrukking van het eigene van ontwikkelingsprocessen rond het onderwijs binnen het ho-stelsel. Alleen als die processen inspelen op die variëteit en op dat eigene vinden zij weerklank. Die ontwikkelingsprocessen moeten immers ook 'te doen' zijn.

Proces

De commissie constateert dat instellingen met een grote verscheidenheid de aansturing van de projectvoorstellen hebben ingericht. Verschillen in omvang en complexiteit lijken daarbij niet het enige en ook niet het dominante motief tot diversiteit. De opgedane ervaring met integrale kwaliteitszorg en de opzet van de projectvoorstellen zelf spelen een duidelijke rol. Het opstellen van een kwaliteitsmanagementplan moest bij al die verschillende benaderingen een proces tot stand brengen om structureel de kwaliteit en studeerbaarheid van opleidingen te verhogen. Zo'n structurele verhoging werd door hogescholen en universiteiten naar hun aard verschillend ter hand genomen. In de eerste tranche stond de borging van kwaliteit van het onderwijs en de processen in veel projectvoorstellen voorop. De diagnoses in de kmp's zorgden ervoor dat relatief veel projecten gericht op de introductie of de uitbouw van (integrale) systemen van kwaliteitszorg prioriteit kregen. Dit verschijnsel was vooral bij hogescholen merkbaar, hetgeen duidt op een inhaalslag binnen het hbo. Een aantal hogescholen heeft met behulp van Studeerbaarheidsfondsprojecten een instellingsbrede visie op het onderwijs en de kwaliteit geformuleerd en in de organisatie uitgedragen. Opvallend daarbij was dat enkele van hen deze projectvoorstellen benutten om in fusieprocessen een gezamenlijke onderwijsvisie te ontwikkelen. Bij de technische universiteiten zijn middelen uit het Studeerbaarheidsfonds gebruikt om gerichte aanpassingen van het curriculum te realiseren. Deze waren noodzakelijk geworden vanwege de verlenging van de cursusduur van studies in die sector van vier naar vijf jaar. Bij universiteiten en hogescholen beide kwamen zowel in de kmp's als in vele projecten de verwerking van kritische kanttekeningen en aanbevelingen van visitatiecommissies vaak voor als motief voor het verlenen van prioriteit aan de voorgenomen verbeteringen. Om een indruk te geven van de verschillende benaderingen die de commissie bij de instellingen waarnam volgen hier enkele illustraties.

De Hogeschool Limburg heeft de totstandkoming van het kmp en de projectvoorstellen aangegrepen om het fusieproces waarin de samenwerkende instellingen bij aanvang van K&S verkeerden ook inhoudelijk een extra impuls te geven. Het kmp was het eerste gezamenlijke document over strategie en visie op het onderwijs en bij de projectvoorstellen werd gekozen voor een werkwijze waarbij elk van de drie betrokken instellingen, faculteiten of opleidingen actief deel uit maakte van projectteams ter voorbereiding en implementatie van de voornemens. Samenwerking op inhoudelijke thema's werd zo in het fusieproces ingebouwd.

De Universiteit Utrecht heeft in haar kwaliteitsmanagementplan een visie op onderwijs en kwaliteitszorg

uiteengezet. Daaruit voortvloeiend is een kader neergezet voor alle facultaire kwaliteitsplannen die vervolgens zijn opgesteld en in veel gevallen in de tweede tranche zelfs zijn aangevuld. Alle projectvoorstellen waren op hun beurt afgestemd op die facultaire kwaliteitsplannen, waarmee een integraal en structureel proces van verbetering is ingezet.

De Noordelijke Hogeschool Leeuwarden heeft een expertisenetwerk onderwijs opgericht. Dit netwerk biedt ondersteuning aan de afdelingsprojecten voor onderwijskundige vernieuwing. Hierdoor moet een samenhangend onderwijsconcept voor de hele hogeschool ontstaan dat doorwerkt bij de implementatie van de curriculumvernieuwingen. Belangrijke accenten in het werk van dit scholingscentrum liggen tevens bij deskundigheidsbevordering en het stimuleren van samenwerking.

De Universiteit van Amsterdam heeft Onderwijsinstututen opgericht waarin de organisatie van het primair proces is geconcentreerd. Zo'n instituut wordt verantwoordelijk voor de onderwijsuitvoering in een of meerdere opleidingen. Ook wat betreft de kwaliteit en vernieuwing van het onderwijs. Deze concentratie moet de vormgeving en uitvoering van het onderwijsprogramma zo effectief mogelijk gestalte geven.

Overigens constateerde de commissie dat van de door haar positief beoordeelde projectvoorstellen 97% een directe relatie vertoonde met vormen van vernieuwing van het primair proces. Bij 94% van deze projectvoorstellen constateerde de commissie dat op adequate wijze was weergegeven hoe het draagvlak voor de activiteiten tot uitdrukking komt.

Inhoud

De commissie heeft in haar rapportages de projectvoorstellen naar hun inhoud gerangschikt rond de thema's waar zij zich in hoofdlijnen op richten. De thema's die daarbij worden onderscheiden zijn negen primaire thema's en drie aspectthema's. Deze primaire thema's zijn: propedeuse, begeleiding, zelfstandige student, studievoorzieningen, herziening van het onderwijsprogramma, stage en scriptie, toetsing en de relatie met de arbeidsmarkt. De aspectthema's zijn: informatie- en communicatietechnologie, deskundigheidsbevordering en kwaliteitszorg. Uiteraard zijn veel projecten op meerdere thema's tegelijk gericht. Zo komen sommige combinaties van inhoudelijke doelstellingen en accenten vaker voor dan andere en zijn duidelijk verschillende zwaartepunten te ontdekken in de inspanningen van hogescholen en universiteiten. Het meest voorkomende thema - de vernieuwing van curricula en de onderwijsprogrammering - staat regelmatig in het teken van activiteiten ter bevordering van een meer zelfstandig en actief studeergedrag (30% van de projecten rond dit thema). Ook de combinatie met ICT-investeringen komt bijna even frequent voor. Zo'n sterke relatie bestaat ook tussen de ICT-gerichte projecten en de projecten die zich richten op zelfstandig studeergedrag bij studenten.

Opvallend aspect is dat de projecten ter versterking van de kwaliteitszorg relatief vaak als eigenstandige initiatieven zijn ontwikkeld. Zij kennen minder specifieke combinaties met andere thema's, maar hebben op zichzelf veel aandacht gekregen. Uitzondering vormt daarbij het onderwerp van de deskundigheidsbevordering van docenten: dat is een deelaspect van één op de vijf van deze projectvoorstellen. Het thema van de bevordering van het zelfstandig en actief studiegedrag is in het hbo bij 18% van de projectvoorstellen een inhoudelijk kernpunt, in het wo is dit bij 28% het geval. Daarin is merkbaar dat het specifiek aanleren van academische vaardigheden in veel universitaire

projecten was opgenomen. Bij de benadering van 'de zelfstandige student' viel op dat de projectvoorstellen in het hbo zich vaak richten op werkwijzen en instrumenten die flexibeler, meer projectmatig en minder frontaal of klassikaal onderwijs impulsen geven. In het wo lijkt het omgekeerde aan de orde te zijn. Daar worden inspanningen gericht op een minder individualistische opstelling en op het beter structureren van de planning, begeleiding en organisatie van het onderwijsproces van de studenten. Bij het hbo staat blijkbaar extensivering en bij het wo intensivering voorop. Dit verschijnsel werkt door in verschillen tussen hbo en wo op verwante projectthema's. Universiteiten kennen duidelijk vaker projecten rond het thema van de begeleiding van de student dan hogescholen. De intensivering binnen het wo komt daar tot uitdrukking. Maar bij de deskundigheidsbevordering van docenten ten aanzien van nieuwe taken en rollen in het primair proces ligt het anders. Dit krijgt bij het hbo in een kwart van de projecten nadruk, terwijl dit in het wo beduidend minder gebeurt. Hierin is de verandering naar de coachende rol van de docent bij meer zelfstandige studievormen in het hbo een duidelijk merkbaar accent.

Het accent op ICT-gerichte activiteiten komt in het wo met bijna een derde van de projecten meer voor dan in het hbo. Onderstreept moet worden dat de ICT-gerichte projectvoorstellen meerdere aspecten van de ontwikkeling van ICT ondersteunen. Thema's als deskundigheidsbevordering, flexibilisering van het onderwijs, verbetering van de begeleiding, studievoorzieningen, voorbereiding en introductie van nieuwe werkwijzen van toetsing, als ook de aanschaf van soft- en hardware komen binnen zulke projecten aan de orde. Bij de ICT-inspanningen van hogescholen springt het aantal projecten bij de lerarenopleidingen in het oog: 25% van de projecten is afkomstig uit die sector. Hier is de doorwerking van dit accent in het Plan van Aanpak van het PmL en het werk van PROMMITT duidelijk merkbaar.

De financiële impuls

De positief beoordeelde projectvoorstellen bieden samen - eenmalig - een inzet van f 706 miljoen. Naast de aangevraagde f 538 miljoen was in de projectbegrotingen dus in concreto f 168 miljoen opgevoerd als het zogeheten 'dual commitment' van instellingen.⁴ De commissie constateerde bovendien, dat aanzienlijke aanvullende inspanningen in die begrotingen werden aangegeven zonder feitelijke bedragen, vaak als p.m.-posten voor de inzet van ondersteunend personeel, docenten en materiaal. Ook werd op deze wijze vaak de structurele doorwerking van pilots en experimenten in de instellingsbegroting voor de eigen rekening opgevoerd. De totale extra impuls van middelen zal dan ook duidelijk hoger zijn dan het begrote bedrag van f 706 miljoen.

Gerangschikt naar thema is deze totale financiële inzet eveneens de moeite waard te noemen. Verschillende bedragen zijn naar verschillende thema's in de projectvoorstellen gegaan. Meer dan de helft van het geld, zo'n f 450 miljoen, ging naar projecten die zich richten op vernieuwingen van de inhoud van onderwijsprogramma's, zowel generiek als meer gericht op de propedeuse. f 225 miljoen is besteed aan projecten waarin ICT een belangrijk accent vormde, bijna een derde van de begrote financiële inzet. De verhoging van de professionaliteit van docenten speelde een wezenlijke rol in projecten waarin f 200 miljoen is geïnvesteerd. Het bevorderen van een meer zelfstandig en actief studeergedrag is een hoofdpunt in projecten waarvoor f 180 miljoen was begroot. Middelen uit het Studeerbaarheidsfonds zijn zowel voor personele als materiële uitgaven aangevraagd. Bij de positief beoordeelde projectvoorstellen blijkt 13% van de begrote middelen bedoeld te zijn voor materiële inspanningen. Bij de projecten die door de commissie niet positief beoordeeld werden - met de formule 'geen oordeel' - blijkt 29% van de middelen voor materiële uitgaven bestemd.

Doorwerking van de inspanningen

Het karakter van het Studeerbaarheidsfonds brengt met zich mee dat de eenmalige financiële impuls nu snel aan betekenis verliest voor de instellingen. Tussen 1998 en 1999 zakt de impuls van meer dan f 200 miljoen naar f 79 miljoen en in 2000 is een restant van f 20 miljoen begroot. Dit kan het gevaar in zich dragen dat het elan spoedig vervaagt, zeker nu de financiële positie van het hoger onderwijs ook de komende jaren onder druk blijft staan. Niettemin is het positief dat in de komende jaren de effecten van de initiatieven en 'pilots' rond het primair proces in nieuwe werkwijzen en mogelijkheden kunnen transformeren. De verspreiding van de opgedane kennis en ervaringen binnen en tussen instellingen verdient daartoe veel aandacht.

Wezenlijk is ook dat met het Studeerbaarheidsfonds het projectmatig werken aan gerichte verbeteringen binnen opleidingen breed verspreid is binnen het hoger onderwijs. Hiervan zou ook in de komende jaren veel profijt getrokken kunnen worden. De commissie wil in dit verband een concrete suggestie doen om die ontwikkeling blijvend aan te moedigen, ook wat betreft de communicatie tussen opleidingen en instellingen rond concrete initiatieven tot onderwijsvernieuwing. Om de kennis over en het inzicht in de projectvoorstellen te optimaliseren heeft de commissie een gegevensbestand doen ontwikkelen door het secretariaat. Dit bestand zou een aantrekkelijke basis kunnen zijn voor een breed toegankelijk data-systeem waarin voorbeelden van feitelijke onderwijsvernieuwing, hun concrete inhoud, opzet, organisatie en implementatie zijn opgenomen. Via het regelmatig updaten en aanvullen van de gegevens zou het ook voor veel langere tijd bruikbaar kunnen worden. Eerste reacties vanuit instellingen op deze gedachte lieten zien dat dit nuttig zou zijn en ook bevorderlijk voor de vernieuwingsgezindheid. Juist de neiging het wiel regelmatig opnieuw uit te vinden zou door openstelling van zulke gegevens voor docenten, onderwijsontwikkelaars en studenten tegengegaan kunnen worden. Bovendien kan dit het leggen van contacten tussen opleidingen met vergelijkbare voornemens tot vernieuwingen meer gericht en praktischer maken. De eenmalige impuls biedt zo een meer blijvend effect.

2. Kwaliteit en studeerbaarheid: de projecten

In dit hoofdstuk worden de thema's beschreven waarnaar de projectvoorstellen zijn gerangschikt. De volgorde die hierbij wordt gehanteerd is ontleend aan de route van de student door zijn opleiding in het hoger onderwijs. De thema's zijn:

- 1 De propedeuse
- 2 Begeleiding
- 3 De zelfstandige student
- 4 Studievoorzieningen
- 5 Herziening van het onderwijsprogramma
- 6 Stage en scriptie
- 7 Toetsing
- 8 Relatie met de arbeidsmarkt

Daarna volgen een aantal aspectthema's. Deze thema's richten zich niet rechtstreeks op (onderdelen van) de opleiding maar op vernieuwing en verbetering hiervan door meer generiek een impuls te geven aan de kwaliteit van processen of voorzieningen. Deze thema's zijn:

- 9 Informatie- en communicatietechnologie
- 10 Deskundigheidsbevordering
- 11 Kwaliteitszorg
- 12 Lerarenopleiding

Tot slot is er een speciale paragraaf over de lerarenopleidingen. Vanwege de speciale procedure die door de commissie - samen met het Procesmanagement Lerarenopleidingen en PROMMITT - is gevolgd bij de beoordeling van deze projectvoorstellen wordt hieraan specifiek aandacht besteed.

Per thema wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste inhoudelijke accenten. Deze worden geïllustreerd met projecten van de hogescholen en universiteiten. Deze voorbeelden laten niet alleen zien hoe de verschillende accenten van verbetering van kwaliteit en studeerbaarheid in de praktijk worden gebracht maar geven een beeld van de diversiteit en verscheidenheid van de wijze waarop dit kan. Tevens wordt per thema in een tabel het aantal projecten in het hbo en wo weergegeven dat zich daar op richtte.

2.1 De propedeuse

Bij de start van de opleiding in het hoger onderwijs wordt in het eerste studiejaar, de propedeuse, geprobeerd een beeld te geven van de opleiding en de eisen die aan de student worden gesteld. Tegelijkertijd worden daarbij de eerste, vaak inleidende kennis en vaardigheden aangeleerd. Zo kan de student zich oriënteren en zijn weg vinden binnen (en soms buiten) het hoger onderwijs, zijn mogelijkheden leren kennen en zich richten op de inhoud van het nieuwe vak, de discipline of het beroep waarvoor hij studeert.

Projecten gericht op de propedeuse

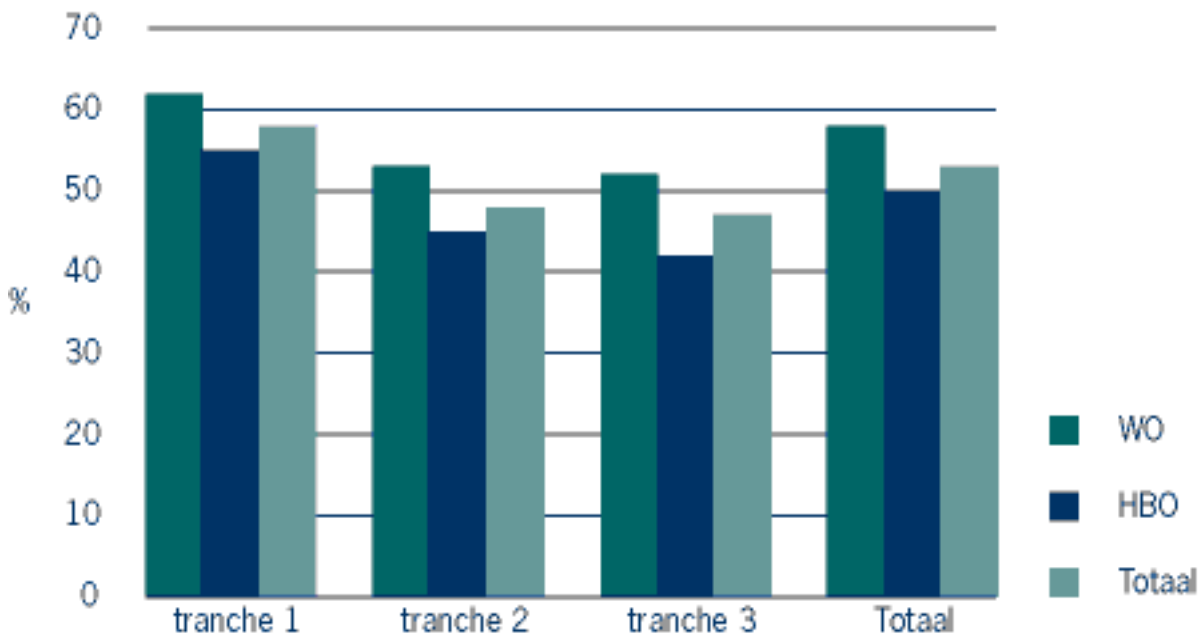
tranche

	1	2	3	Totaal
WO	123	75	23	221
HBO	135	111	24	270
Totaal	258	186	47	491

Aansluiting

In sommige projecten staat de overgang van het voortgezet naar het hoger onderwijs voorop, met name in het wo. Thema's als het verbeteren van de voorlichting en het opzetten van samenwerkingsverbanden met middelbare scholen komen regelmatig terug, waarbij het onderwijsprogramma naar inhoud en werkvormen wordt aangepast aan het studiehuisconcept zoals dat wordt ingevoerd in de tweede fase van het vo. De commissie heeft er hierbij op gelet dat projecten een directe relatie legden met verbeteringen van de kwaliteit van het onderwijs in de propedeuse. In de grafiek hiernaast is het percentage weergegeven van de propedeuseprojecten die zich in het bijzonder richten op de verbetering van de in- en doorstroom van studenten.

Propedeuseprojecten gericht op in- en doorstroom

De Universiteit Twente wil met het project 'Doorlopende leerwegen' geïntegreerde modules laten ontwikkelen door eigen docenten en vwo-docenten uit de regio. Deze modules worden in de bovenbouw van het vwo en de propedeuse van het wo gegeven. Er wordt, gekoppeld aan de vakinhoud, aandacht besteed aan het zelfstandig leren, het systematisch aanpakken van problemen, het werken in groepen en andere studievvaardigheden. Bovendien wordt er samengewerkt met de Hogeschool Enschede, die een zelfde project heeft opgezet voor de aansluiting tussen havo en hbo. Naast de overstap van het voortgezet naar het hoger

onderwijs wordt ook gewerkt aan het vergemakkelijken van de overstap van hbo naar wo en omgekeerd.

Alle hogescholen die techniekonderwijs verzorgen participeren in het project 'ZAPP'. Zapp is een interactief multimediaal computerprogramma over techniek dat kan worden gebruikt bij de loopbaanoriëntatie in het voortgezet onderwijs. Leerlingen maken via dit programma kennis met de techniek die verborgen zit in alledaagse dingen en krijgen zo informatie over alle technische opleidingen in het hbo. Zapp heeft vergroting van de instroom - met name van vrouwelijke studenten - in het hoger technisch onderwijs tot doel en het computerprogramma richt zich daarom vooral op meisjes.

Deficiënties

Veel aandacht gaat - zeker in het hbo - uit naar de studievoordigheden en de basiskennis die de aankomende student nodig heeft om aan de eisen van de opleiding te voldoen. Een aantal projecten richt zich specifiek op het aanpakken van deficiënties van studenten om zo eventuele studievertraging of zelfs uitval te voorkomen.

De Hogeschool Alkmaar beoogt met het project 'Algemene vakken propedeuse' (Conservatorium) beter in te spelen op de naar kennisniveau, ervaring en leerstijl gevarieerde studenteninstroom. Allereerst wordt onderzocht wat de beginsituatie is van de student en welke factoren bepalend zijn voor het aanbrengen van differentiatie in het onderwijs. Op basis hiervan wordt het theoretisch onderwijs in de propedeuse zodanig aangepast dat ingespeeld wordt op de verschillen in kennis, ervaring en leerstijl tussen de studenten. Zo kunnen deficiënties beter worden opgespoord en weggewerkt en wordt de kans op studievertraging beperkt.

Studievoordigheden

Een groot aantal projecten dat zich richt op het onderwijsprogramma in de propedeuse heeft centrale begrippen als 'zelfstandig leren' en 'leren leren'. Vaak gaat het dan om de introductie van intensieve onderwijsvormen waardoor studenten actiever en zelfstandiger met de leerstof aan het werk gaan. Om dit goed te kunnen is het van belang dat de student voordigheden aanleert zoals het zoeken naar informatie, het schrijven van werkstukken en het voorbereiden van tentamens. In veel projecten worden deze vernieuwingen ondersteund door het invoeren van ICT-toepassingen en het scholen van docenten die met deze veranderingen een andere rol krijgen in het onderwijsproces.

De Hogeschool van Amsterdam gaat in het project 'Ontwikkeling module Introductie, mediatheek en informatiebronnen' een interactieve courseware module realiseren die verplicht wordt voor alle eerstejaars studenten. In deze module, die wordt afgesloten met een toets, leren studenten om gericht informatie te zoeken in de mediatheek van de hogeschool.

De Universiteit Utrecht ontwikkelt met het project 'Doelmatig studeren in een geïntegreerd propedeuseprogramma' (Ruimtelijke Wetenschappen) tal van activiteiten in de vernieuwde basisopleiding. Tutorials (kleinschalige studiegroepen) worden ingevoerd om een regelmatig studieritme te stimuleren en zelfstudiepakketten worden ontwikkeld bij de cursussen. Docenten worden getraind in het hanteren van activerende werkvormen. Ook worden studieonderdelen inhoudelijk geïntegreerd en worden korte

projectmatige activiteiten opgezet om de motivatie en oriëntatie te bevorderen. Dit alles wordt gezien als een fase in een continu proces van kwaliteitsverbetering.

Begeleiding

De begeleiding van studenten krijgt zeker in de propedeuse gericht aandacht. Hierbij gaat het vooral om het optimaliseren van de oriënterende, verwijzende en selecterende functie van de propedeuse. Dit houdt niet primair het aanpassen van het programma in, maar vooral het intensiveren en sluitend maken van een begeleidingsopzet die daar in brede zin bij past.

De Hogeschool van Arnhem en Nijmegen wil met het project 'HAN-brede standaard voor studiebegeleiding in de propedeuse' deze begeleiding hogeschoolbreed verbeteren. Om bij de opleidingen aan het eind van het eerste studiejaar een goed studieadvies te kunnen geven worden op instellingsniveau kwaliteitseisen gesteld aan de studiebegeleiding. Op basis hiervan wordt de begeleiding vervolgens vormgegeven. De faculteiten dienen deze eisen op te nemen in hun kwaliteitssystemen zodat de kwaliteit van de begeleiding structureel aandacht krijgt.

Tot slot moet worden opgemerkt dat voor een fors deel van de projecten geldt dat bij het doorvoeren van inhoudelijke en organisatorische verbeteringen vaak begonnen wordt met implementatie van de nieuwe aanpak in de propedeuse. Dit betekent dat bij de thema's in deze rapportage het onderwijs in de propedeuse in veel gevallen als eerste profiteert van de vernieuwingen.

2.2 Begeleiding

Ook na de propedeuse blijft het van belang om de student te helpen met het ontwikkelen van een effectief studiepatroon en het maken van goede keuzes. Daarnaast moet de student adequaat worden opgevangen bij mogelijke problemen. Dit draagt bij aan studiesucces en studievoortgang. Daarvoor moet dan wel een adequaat inzicht zijn in wat de studenten in hun studie feitelijk realiseren. Naast persoonlijke of groepsgerichte begeleiding en coaching is daarvoor een actueel zicht op de studievoortgang van de studenten van groot belang.

Projecten gericht op begeleiding

tranche

	1	2	3	Totaal
WO	104	73	17	194
HBO	127	68	35	230
Totaal	231	141	52	424

Mentor- en tutorsystemen

In veel projecten staat het omschakelen naar kleinschalige en activerende onderwijsvormen centraal. Daarbij hoort vaak het intensiveren van de begeleiding. In de meeste gevallen gebeurt dit door het opzetten van mentor- en/of tutorsystemen. Docenten of ouderejaars studenten treden dan op als begeleider van een kleine groep studenten. Het doel is om de leerstof als team uit te diepen en vaardigheden aan te leren hoe met het geleerde om te gaan. Tevens kan op een meer laagdrempelige wijze het studiesucces van individuele studenten bijgehouden worden en kan zo nodig eerder en beter worden ingegrepen.

De Katholieke Universiteit Nijmegen wil met het project 'Tutorstelsel Natuurkunde opleiding' (Faculteit der Natuurwetenschappen) de begeleiding van studenten in de propedeuse verbeteren. Hierdoor wordt zowel de aansluiting tussen vwo en universiteit, als de kwaliteit van het onderwijs in de propedeuse verbeterd. De studenten worden bij het doorlopen van studieonderdelen begeleid door docenten uit het vwo. Zo kan gebruik gemaakt worden van de ervaring van deze docenten met het uitgangsniveau van studenten uit het vwo. Tevens volgen deze tutoren de colleges voor studenten zodat zij feedback kunnen geven op de daar behandelde stof in het licht van de aansluiting op dit uitgangsniveau.

Studentvolgsystemen

Een deel van de projecten richt zich op het beter signaleren van studievertraging en het achterhalen van de oorzaken hiervan. Met het opzetten van studentvolgsystemen wordt inzicht verkregen in de prestaties van de individuele student. Hierdoor kan snel worden ingegrepen om (verdere) studievertraging te beperken. Daarnaast leveren de volgsystemen een feitelijk en samenhangend beeld op van waar de struikelpunten in de opleiding zitten.

Een aantal hogescholen heeft met K&S-projecten het studievoortgangstelsel VOLG+ in gebruik genomen. Dit systeem is gebaseerd op een softwareprogramma voor het volgen van activiteiten van studenten, onderwijsprocessen en de organisatie van het onderwijs binnen de opleidingen. Hierdoor kan meer en sneller informatie over het onderwijs en de prestaties van de studenten gegenereerd worden. Veel instellingen hebben vervolgpunten opgezet waarbij informatie uit de volgsystemen een belangrijke rol speelt. Zo wordt bijvoorbeeld in het project 'Studieloopbaanbegeleiding in de opleiding facilitaire dienstverlening' (Economie & Management) van de Haagse Hogeschool een longitudinaal begeleidingstraject ontwikkeld. Geschoolde docenten volgen door de hele opleiding heen studenten in groepsverband en als dat nodig is individueel op basis van de uit het VOLG+ verkregen gegevens.

De Katholieke Universiteit Brabant ontwikkelt met het project 'Intensivering propedeusebegeleiding' een analyse-instrument voor het achterhalen van studievertraging en een cursus heroriëntatie. Het analyse-instrument moet vertragende factoren in het programma, of bij de student zelf, helpen inventariseren en het nadenken over de studieloopbaan bij de student op gang brengen. Concreet wordt gedacht aan een werkboek met toegespitste vragen en informatie over studeren en studieplanning. De resultaten worden regelmatig besproken tussen de student en de studieadviseur. De cursus moet studenten leren kijken naar hun motivatie, persoonlijke kwaliteiten en vaardigheden om zonedig tot een hernieuwde studie- of beroepskeuze te komen.

Integrale studieloopbaanbegeleiding

Begeleiding van studenten kent per opleidingsfase andere momenten en zwaartepunten. In de propedeuse richt deze zich vooral op hoe te studeren en welke keuzes te maken. In de hoofdfase zijn vooral zaken als specialisatie binnen de opleiding, stages en loopbaanoriëntatie belangrijk. Een aantal projecten beoogt een sluitend begeleidingstraject op te zetten waarin al deze accenten verwerkt zijn.

De Universiteit Maastricht wil met het project 'Naar een integraal systeem van studieloopbaanbegeleiding' studenten leren zelfbewust studiekeuze- en loopbaangedrag te ontwikkelen. Dit moet potentiële uitvallers tijdig signaleren en ondersteunen naar een succesvolle afronding of begeleiden naar een andere opleiding. Het systeem wordt afgestemd op het Maastrichtse PGO-model. Onderdelen van het project zijn: integraal maken begeleiding door sluitende taakverdeling, werken met studeer- en studentprofielen, protocollering gesprekstechnieken, ontwikkelen instrumenten zelfselectie, diagnostisch instrumentarium om studenten te kunnen beoordelen op hun geschiktheid en het ontwikkelen van trajectbegeleiding en een cursus studieloopbaanvaardigheden.

De Fontys Hogescholen willen met het project 'Integrale studieloopbaanbegeleiding' (Faculteit Gamma) een adequaat systeem voor integrale begeleiding opzetten. In het bijzonder krijgt de begeleiding in de propedeuse en tijdens de praktijk- en stageperiode aandacht. Hierdoor moeten problemen die studenten tegenkomen in een vroeg stadium aan het licht komen en door middel van goede verwijzingen, vangnetten en specifieke trainingen ondervangen worden.

Specifieke doelgroepen

Sommige projecten hebben studiebegeleiding voor specifieke doelgroepen als onderwerp. Meestal wordt dit gerealiseerd door het invoeren of verbeteren van allerlei vormen van ondersteuning voor allochtone en gehandicapte studenten. Dit kan variëren van taallessen, aanpassingen in het studie- en informatiemateriaal tot het verhelpen van specifieke vertragende factoren in het programma en de onderwijsmethodiek.

De Hogeschool Utrecht wil met het project 'Doorstroom allochtone studenten' (Faculteit Economie en Management) een studiebegeleidingssysteem ontwikkelen waarin ouderejaars allochtone studenten onder supervisie van een daartoe opgeleide docentbegeleider groepsgewijs jongerejaars begeleiden. Zo wordt geprobeerd om de tot nu toe relatief geringe doorstroom van allochtone studenten te vergroten.

2.3 De zelfstandige student

Kennis veroudert sneller dan vroeger en hoe complexer de leerinhoud, hoe sneller deze achterhaald is. Daarom wordt juist van hoger opgeleiden steeds meer verwacht dat zij vaardigheden bezitten om telkens weer nieuwe kennis te verwerven en toe te passen. Dat eigen te maken in de opleiding betekent dat onderwijsprogramma's en onderwijsvormen van begin tot eind moeten worden aangepast. Studenten 'leren leren' en worden aangezet om dit meer zelfstandig en actief te doen.

Projecten gericht op bevordering van zelfstandigheid

tranche

	1	2	3	Totaal
WO	126	148	33	307
HBO	128	161	60	349
Totaal	254	309	93	656

Zelfstandig studeergedrag

Het is zaak om studenten aan te zetten tot zelfstandig studeergedrag. In het verleden schortte hier wel het een en ander aan. Het hbo kende vaak klassikaal onderwijs waar weinig ruimte bestond voor eigen inbreng, terwijl in het wo de student met massale hoorcolleges min of meer aan zijn lot werd overgelaten. In het kader van het Studeerbaarheidsfonds zijn grote aantallen projecten ingediend om hier een andere trend te gaan zetten. Op veel plekken worden activerende, kleinschalige onderwijsvormen ingevoerd die tot doel hebben de student te leren zelfstandig te studeren. Te denken valt aan projectonderwijs, probleemgestuurd onderwijs en werkcolleges, maar ook toetsen die meer nadruk leggen op het toepassen van kennis en vaardigheden dan op het reproduceren van deze kennis zijn onderdeel van deze vernieuwing.

De Hogeschool Enschede wil door middel van het project 'Studeercentrum lichte muziek' (Conservatorium) de mogelijkheden vergroten voor studenten om de muziektheoretische vakken zelfstandig te bestuderen. Het rendement van deze theoretische vakken moet daarmee met 10% worden verhoogd. Door vernieuwing van de desbetreffende modules, aanpassingen in het curriculum en het ontwerpen van specifieke software wordt dit in praktijk gebracht.

De Universiteit Twente beoogt met het project 'Bevordering van zelfstandig leren in een consistente leeromgeving' (Toegepaste Onderwijskunde) complexere studievaardigheden te integreren in het onderwijsprogramma. Dit betekent het aanpassen van werkvormen, lesmateriaal, begeleiding en toetsing. Daarnaast wil men met het project de planning van het onderwijs veranderen. Waar nu de docent uitgangspunt vormt voor de planning van onderwijsactiviteiten (onderwijsbaar programma), moet de student centraal gaan staan (studeerbaar programma). Per vak wordt er ook een studiewijzer gemaakt.

De Hogeschool voor Muziek en Theater Rotterdam gaat met het project 'Reflectieve studievaardigheden' een module 'leerstrategie en zelfevaluatie' ontwikkelen waarin studenten leren studeervaardigheden zo snel mogelijk te optimaliseren en te evalueren. Door de aandacht te richten op zaken als het organiseren van het studeren en het herkennen van belemmerende factoren wordt getracht de effectiviteit van zelfstandige studie te verhogen.

Academische vaardigheden

In het wo gaan vele projecten specifiek in op het leren van academische vaardigheden. Academische vorming wordt

gezien als een belangrijk en onderscheidend kenmerk van het universitair onderwijs, namelijk het aanleren van een wetenschappelijke manier van denken. Deze moet de ontwikkeling van de student (ook in zijn latere werkomgeving) waarborgen door het leren vergaren, waarderen, overbrengen en integreren van nieuwe kennis in het eigen functioneren. Projecten die zich richten op academische vaardigheden beogen studenten enerzijds onderzoeksvaardigheden, en anderzijds mondelinge en schriftelijke uitdrukkingsvaardigheden bij te brengen.

De Katholieke Universiteit Brabant streeft met het project 'Academische vaardigheden in relatie tot de afstudeerfase' (Sociale Wetenschappen) naar een systematische opbouw van academische vaardigheden. Gebleken is dat deze bij de stage, scriptie en onderzoek tekort schieten. Daarom moeten zulke vaardigheden in de eerste drie jaren van het onderwijsprogramma versterkt worden. Er zal geïnventariseerd worden welke typen vaardigheden op welke plek en op welke wijze in het programma het beste kunnen worden ingebouwd. Dit zal vervolgens op een wijze worden doorgevoerd die aansluit bij het gekozen onderwijsconcept.

De Rijksuniversiteit Groningen wil met het project 'Schriftelijke Vaardigheden' (Letteren) curriculum-geïntegreerd schrijfonderwijs in alle fasen van de studie ontwikkelen. Hiervoor wordt een handleiding gemaakt met schrijfoopdrachten en modeltoetsen en worden ICT-programma's ontwikkeld of aangeschaft die zulk vaardighedenonderwijs ondersteunen. Ook worden docenten geschoold en wordt het geheel ingebed in het onderwijsprogramma. De uitkomsten van het project worden gebruikt door andere faculteiten en bij de samenwerking met vwo-scholen.

2.4 Studievoorzieningen

Goed onderwijs vereist goede voorzieningen. Dat geldt zeker nu studenten worden geacht meer zelfstandig te studeren. Niet alleen het beschikbaar stellen van computers, werkplekken en dergelijke behoren hiertoe, maar ook zaken als een goede informatievoorziening van de opleiding aan de student en een adequate planning en roostering van het onderwijs.

Projecten gericht op verbetering studievoorzieningen

tranche

	1	2	3	Totaal
WO	118	52	22	192
HBO	138	153	45	336
Totaal	256	205	67	528

Organisatie van het onderwijs

Een deel van de projecten beoogt de organisatie van het onderwijs te verbeteren: het aanpassen van de roosters, de structuren of de informatievoorziening aan studenten. Het gaat hierbij om het bieden van adequate randvoorwaarden om het primair proces zo goed mogelijk te laten verlopen. Dit staat vaak in het teken van het 'studentgecentreerd'

maken van het onderwijsprogramma.

De HES Amsterdam wil met het project 'Het Hesnet' de communicatie met studenten verbeteren. Via een intranetsysteem wordt informatie over de organisatie, regelgeving en inhoud van het onderwijs verstrekt aan de studenten. Aandacht krijgen hierbij de lesroosters, stageplaatsen en afstudeeropdrachten. Daarmee wordt gezorgd voor een optimale beschikbaarheid van deze gegevens. Op termijn wordt het Hesnet uitgebreid en ook geschikt gemaakt voor het bieden van vormen van afstandsonderwijs.

De Hogeschool Delft gaat met het project 'Studielast' proberen te bereiken dat de reële studielast overeenkomt met de opgegeven studielast. Dit gebeurt door analyse van de factoren die het verschil tussen deze twee veroorzaken en een betere informatievoorziening aan studenten. Om te zorgen dat dit structureel een punt van aandacht blijft wordt studielast als thema meegenomen bij evaluaties van het onderwijsproces en krijgt het een vaste plaats in het takenpakket van de coördinatoren van de verschillende studiefasen.

De Hogeschool IJselland wil met het project 'Interne (onderwijs)organisatie' systematisch de studeerbaarheid van de opleidingen vergroten. Knelpunten bij de roostering, bij de informatievoorziening en bij het onderwijsmateriaal worden geïnventariseerd en er worden oplossingen voor gezocht. Ook worden er procedures ontwikkeld die ertoe zullen leiden dat deze onderwerpen systematisch aandacht blijven krijgen in de evaluatie van het onderwijs.

Faciliteiten

Het verbeteren of aanpassen van studievoorzieningen aan nieuwe onderwijsconcepten verhoogt de kwaliteit. Een aantal projecten richt zich op aanpassingen van het onderwijsmateriaal. Te denken valt aan het opzetten van tentamenbanken, het gebruik van het internet als informatiebron bij modules en het ontwikkelen van speciale softwareprogramma's ter ondersteuning van de uitvoering van het onderwijs. Ook het opstellen van studiehandleidingen om de zelfstudie te bevorderen en te structureren is een veelgenoemde activiteit. Een ander thema is hier het uitbreiden en vernieuwen van bibliotheken en mediatheken. Concreet gaat het om het aanpassen van zoeksystemen, het creëren van werkplekken voor zelfstudie, het overzichtelijk en toegankelijk maken van kennisbronnen.

De Hanzehogeschool, Hogeschool van Groningen wil met het project 'Ontwikkeling schriftelijk studiemateriaal' (Techniek) bereiken dat docenten in deze faculteit voor alle opleidingen uitgebreide studiehandleidingen en studiemateriaal ontwikkelen die de studenten aanzetten tot zelfstudie. Dit zelfstudiemateriaal moet door ten minste tweederde van de studenten beoordeeld worden als relevant, interessant en effectief. De kwaliteit van dit schriftelijke onderwijsmateriaal wordt betrokken in de functioneringsgesprekken met de docenten.

De Technische Universiteit Eindhoven gaat met het project 'Studiemateriaal richten op zelfstudie' (Technologie Management) studiehandleidingen opstellen die de zelfstudie moeten bevorderen. Deze komen naast de leerboeken. Zij moeten een optimale ondersteuning vormen en een duidelijk overzicht bieden van de inhoud. Daarbij wordt gestreefd naar een heldere structuur van de handleidingen. Een

uitnodigend karakter en mogelijkheden tot zelfcontrole vergroten de bruikbaarheid hiervan.

ICT

Veel projecten in dit thema omvatten het introduceren en integreren van informatie- en communicatietechnologie (ICT) in het onderwijsprogramma. Daarbij moet opgemerkt worden dat projecten die zich alleen beperken tot het creëren van ICT-voorzieningen slechts bij enkele instellingen voorkomen. Meestal is ICT een belangrijk aspect van een inhoudelijk gericht verbetertraject. Het gaat dan om het inrichten van geïntegreerde studieplekken, het ontwikkelen van specifieke ondersteunende softwareprogramma's en om het scholen van docenten. In paragraaf 2.9 wordt hier nader op ingegaan.

2.5 Herziening van het onderwijsprogramma

In de onderwijsprogramma's van de hogescholen en universiteiten gaat het om de inhoud van de afzonderlijke modules, maar natuurlijk ook om de afstemming tussen de verschillende programmaonderdelen. Het is van groot belang dat de afzonderlijke fasen van de opleiding goed met elkaar samenhangen. Zeer veel projectvoorstellen richten zich dan ook op het verbeteren van de cursusinhoud, op thematisering van het onderwijs en het verbeteren van de samenhang tussen de studiefasen. Vaak worden nieuwe onderwijsconcepten als basis voor deze verbeterprojecten geïntroduceerd en uitgediept. Naast inhoudelijke aanpassingen leiden deze nieuwe concepten ook tot aanpassing van de onderwijsvormen. Meer activerende werkvormen en het gebruik van nieuwe generaties leermiddelen zijn veel terugkerende thema's van het onderwijsproces.

Projecten gericht op herziening van het onderwijsprogramma

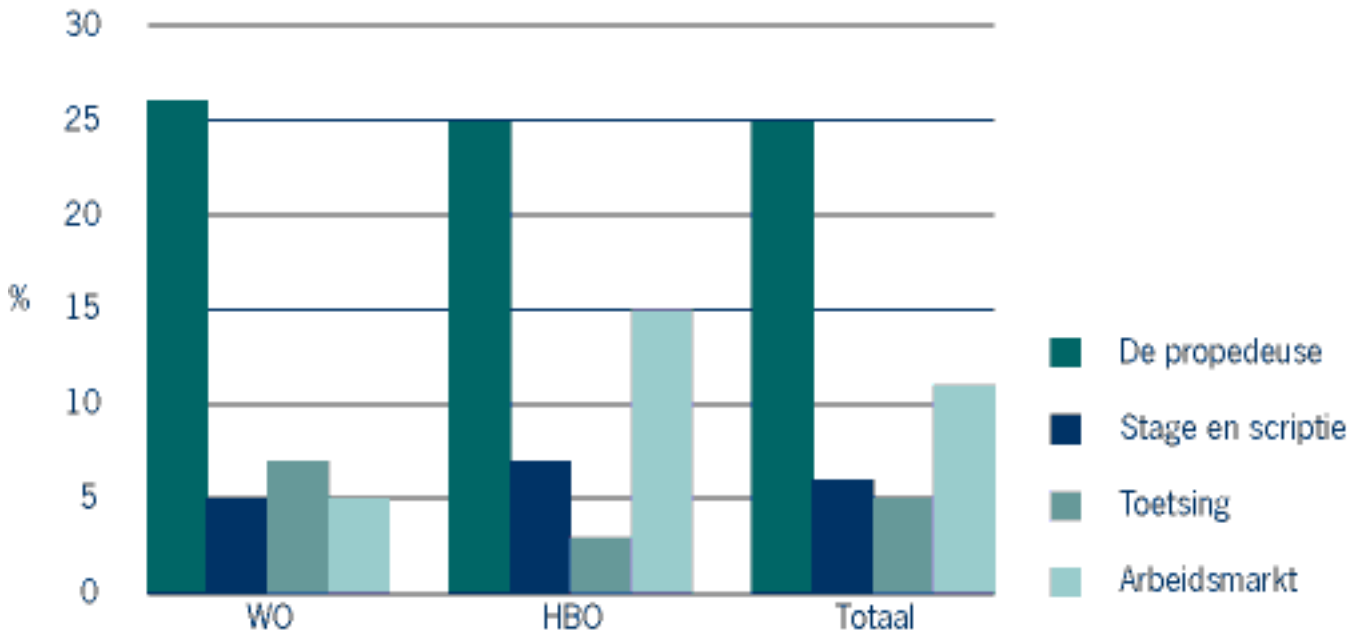
tranche

	1	2	3	Totaal
WO	198	233	84	515
HBO	315	255	139	709
Totaal	513	488	223	1224

Inhoud van het onderwijs

Het verbeteren van de samenhang tussen vakken gebeurt vaak door thematisering van het onderwijs. Centrale onderwerpen uit de praktijk van beroep en discipline worden als uitgangspunt gehanteerd voor meerdere modules. Daarnaast wordt de aansluiting tussen modules verbeterd door het wegwerken van overlap én hiaten tussen de verschillende vakken. Ook de formulering van nieuwe profielen voor het beroep en eindtermen voor de opleiding leiden tot de integratie van nieuwe kennis- en beroepseisen in het programma. In de grafiek hiervoor is af te lezen hoe vaak specifieke onderdelen van het curriculum aandacht kregen in projecten die herziening van het onderwijsprogramma beoogden.

Accenten bij de herziening van het onderwijsprogramma

De Hogeschool Holland gaat met het project 'Naar een meer dan studeerbaar curriculum' de curricula van alle opleidingen grondig herzien. Dit moet leiden tot thematisering van het onderwijs en meer samenhang tussen de curriculumonderdelen. Onderwijsmethoden die aansluiten bij het 'leren leren'-concept staan daarin voorop om te komen tot een verbetering van de aansluiting op de arbeidsmarkt. Speciale aandacht is er voor de inhoud en aanpak van de stages. Per opleiding wordt gewerkt aan systematisering van het traject dat de student in de stageperiode doorloopt en aan een structurele analyse van de kwaliteit hiervan. Daarnaast worden instrumenten ontwikkeld om de kwaliteit van de curricula te toetsen. Ook wordt de informatievoorziening aan studenten verbeterd doordat voortaan per module de relatie met de eindtermen van de opleiding wordt beschreven.

De Universiteit Utrecht wil met het project 'Curriculumvernieuwing Geneeskunde' het gehele programma zowel naar inhoud als vorm grondig herzien. Dit betekent meer samenhang in het curriculum en een betere integratie van (pre-)klinisch onderwijs hierin. Ter ondersteuning wordt probleemgeoriënteerd en contextgerelateerd onderwijs ingevoerd en komt er meer aandacht voor communicatieve en sociale vaardigheden. Hierdoor moet de kwaliteit van het programma verhoogd worden en de student beter voorbereid worden op de eisen die aan een arts worden gesteld.

De Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten richt zich met het project 'Versterking culturele diversiteit' op het meer herkenbaar maken van de interculturele dimensie in de curricula van de opleidingen. Dit gebeurt met het oog op de grote etnische diversiteit in de instroom. In de vakinhouden komt meer aandacht voor zowel mondiale ontwikkelingen in de kunst als voor multiculturele ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving. Daarnaast is er veel aandacht voor interculturele communicatie en worden didactiek en werkvormen hierop aangepast.

De Technische Universiteit Delft onderneemt met het project 'Maritieme Techniek 2010' een grondige analyse van het profiel van de toekomstige maritiem ingenieur. Hiervan worden eindtermen afgeleid die

worden vertaald in meetbare en toetsbare leerdoelen en een samenhangend curriculum. Aldus wordt getracht ontwikkelingen in de maatschappij te volgen om ervoor te zorgen dat de ingenieur op niveau kan blijven functioneren.

Vorm van het onderwijs

Het meest voorkomende thema in de projecten is het invoeren van activerende onderwijsvormen. Steekwoorden hierbij zijn: probleemgestuurd onderwijs, blokonderwijs, thematisch onderwijs en nog vele andere benamingen voor werkvormen die zijn afgeleid van moderne onderwijsconcepten. Het doel van deze nieuwe werkvormen is het motiveren van de student en hem op zijn eigen studietraject gerichte vaardigheden mee te geven om zelfstandig en actief te studeren.

De Universiteit Maastricht wil met het project 'Uitbouw PGO naar zelfsturend onderwijs' (Economie) het PGO-model verder ontwikkelen. Voor een deel van het curriculum worden experimenten met volledige kringprocessen ondernomen om zo de zelfwerkzaamheid en actieve participatie in groepen verder te stimuleren. Daaruit moet een nieuwe onderwijsmethode ontwikkeld worden. Dit betekent onderwijskundige en organisatorische aanpassingen.

Bij de Hogeschool IJselland wordt in het project 'Extensivering en flexibilisering van het onderwijs' (Chemie, Milieu en Techniek) gewerkt aan het opzetten van zelfstudiemodules bij alle opleidingen. Studenten worden via die nieuwe modules in staat gesteld zelf plaats en tijd van studie te bepalen. Hieraan wordt een vernieuwing van de begeleiding gekoppeld, waarbij gerichte individuele ondersteuning van studenten het uitgangspunt is.

De Haagse Hogeschool heeft met het project 'Ontwikkelen praktijk simulatie Bibliotheek en Documentatie Informatie' (Economie en Management) praktijk simulatie-opdrachten ontwikkeld die de inhoud van diverse vakken geïntegreerd aan de orde stellen. Zo worden voor studenten de dwarsverbindingen tussen de diverse vakken zichtbaar gemaakt en worden zij beter voorbereid op de beroepspraktijk.

De Rijksuniversiteit Groningen wil met het project 'Variatie Onderwijsvormen' (Ruimtelijke Wetenschappen) inhoud en vorm van het onderwijs koppelen door kleinschalige werkvormen te ontwikkelen. Daarin worden studie- en communicatievaardigheden gecombineerd met het verwerven van de geografische kennis. Ook zullen werkvormen ontwikkeld worden die gericht zijn op het aanleren van specifieke geografische vaardigheden. Men heeft hiervoor een eigen werkwijze (KARP) ontworpen. Bovendien worden nieuwe handleidingen en toetsen opgesteld, docenten getraind en facultaire studiedagen georganiseerd. Het geheel zal worden gedocumenteerd zodat actualisering ook na de projectfase blijft plaatsvinden.

Computerondersteund Onderwijs (COO)

De komst van nieuwe media heeft de vorm en inhoud van het hoger onderwijs grondig veranderd. Alle instellingen hebben door allerlei projecten gewerkt aan de integratie van informatie- en communicatietechnologie (ICT) in het onderwijs. Soms in de vorm van verkennend onderzoek maar meestal direct in de vorm van praktische toepassingen.

De verscheidenheid aan toepassingen is zeer groot in de projecten en de toepassing is afhankelijk van de vakinhoud. Bij Geneeskunde gebruikt men ICT voor anatomielessen, bij MER-opleidingen voor managementgames, bij Frans voor het taalpracticum, bij Verpleegkunde voor virtuele injecties en bij Wiskunde voor theoretische modellen. In paragraaf 2.9 wordt op zulke initiatieven nader ingegaan.

2.6 Stage en scriptie

De stage is bedoeld om studenten de verworven theoriekennis in de praktijk te leren brengen. In de scriptie moet de student de verworven kennis toepassen in een analyse van de praktijk. Beide hebben hetzelfde doel: de student inzicht te laten verwerven over de samenhang tussen de theorie en de praktijk. Hierdoor kan deze zich goed voorbereiden op de arbeidsmarkt, op beroepen en disciplines.

Projecten gericht op verbetering stage en scriptie

tranche

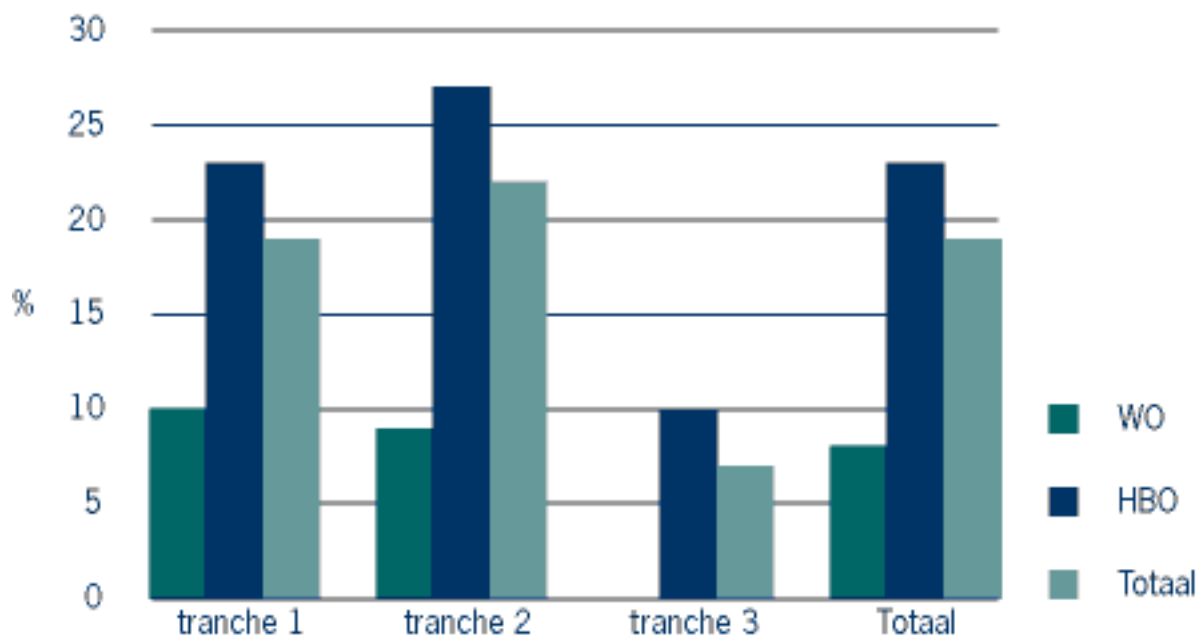
	1	2	3	Totaal
WO	21	22	7	50
HBO	52	55	20	127
Totaal	73	77	27	177

Vernieuwing stages

Veel projecten richten zich op de integratie van stages in het onderwijsprogramma. In het hbo heeft men hier al langer ervaring mee en ligt het accent vaker op het verbeteren van aspecten van de stages. Veel aandacht gaat hierbij uit naar de begeleiding van studenten tijdens de stage en de voorbereiding op de stage. In het wo gaat het vaker om het opzetten van stages. De grafiek hieronder illustreert dit.

Percentage stage- en scriptieprojecten met een accent op begeleiding

Het Instituut Bedrijfseconomie van de Hogeschool Enschede wil met het project 'Ontwikkelen en implementeren van een vernieuwd stage- en scriptiebeleid' uitgangspunten formuleren die er toe moeten leiden dat de stage en scriptie goed op elkaar zijn afgestemd, maar bovenal relevant zijn ten aanzien van het toekomstige werkveld van de studenten. Om dit laatste te bereiken worden bedrijven bij dit vernieuwingsproces betrokken.

Het project 'Stagevoorbereiding en -begeleiding' (Gamma faculteit) van Fontys Hogescholen beoogt een verbetering van de beeldvorming van de stage en het verbeteren van de begeleiding van studenten. Er wordt een module stagevoorbereiding ingevoerd waarbij veel aandacht is voor de specifieke leerdoelen van de stage en er wordt een functieprofiel gemaakt voor docentbegeleiders op basis waarvan deze worden bijgeschoold.

Organisatie van stages en uitwisselingen

Studenten met een stage of (internationale) uitwisseling in hun opleiding zijn een normaal verschijnsel geworden. Daarbij moet nu wel vanwege de prestatiebeurs onverhoopte studievertraging vermeden worden. Een aantal projecten richt zich daarom op het verbeteren van de organisatie rondom dit studieonderdeel. Dit gebeurt bijvoorbeeld door het opzetten van een stagebank waarin allerlei gegevens over de stage worden verzameld, of het oprichten van een contactpunt voor werkgevers en studenten. Ook zijn er instellingen die (internationale) samenwerkingsverbanden op dit terrein intensiveren, zodat belemmeringen die uitwisseling van studenten bemoeilijken weggewerkt worden.

De Katholieke Universiteit Brabant wil met het project 'Verbetering stage- en scriptieorganisatie' (Letteren) een facultaire databank aanleggen die alle studenten kunnen raadplegen. Hierin zijn stageonderwerpen, -adressen en -verslagen opgenomen. Tevens komt er een systematische registratie van de voortgang van scripties en stages. Er wordt voor elke student vastgelegd wanneer, over wat en onder wiens begeleiding aan een stage of scriptie wordt gewerkt. Ook wordt een planning opgenomen, zodat mogelijke knelpunten gemakkelijk kunnen worden herkend.

Bij de Hogeschool van Utrecht loopt het project 'Kwaliteitszorg van internationale stages' (Economie en Management). Door het maken van een draaiboek voor het organiseren van stages en samenwerking met internationale partners wordt getracht op een structurele wijze de kwaliteit van de stages te verhogen. Hiertoe moet de ondersteuning voor studenten tijdens hun stage worden verbeterd. Langs deze weg wordt het makkelijker om in het buitenland verworven studiepunten te erkennen.

Scripties

Het schrijven van een scriptie valt veel studenten zwaar. In deze studiefase van het wo treedt dan ook vaak studievertraging op. Bovendien participeert de student niet meer in het reguliere onderwijsprogramma en is de instelling hierdoor snel het zicht op de student kwijt. Een deel van de projecten wil hierin verbetering brengen. Door het scriptieproces beter te structureren en te begeleiden hoopt men een kwalitatieve en kwantitatieve rendementsverbetering tot stand te brengen.

2.7 Toesting

Kwaliteit vergt toetsing. Aan het eind van een module of een cursus zal getoetst moeten worden of een student het geleerde beheerst. Daarbij gaat het niet alleen om verworven kennis, maar zeker ook de manier waarop de student met deze kennis aan het werk gaat: de vaardigheid en de integratie van de kennis daarin.

Projecten gericht op verbetering van de toetsing

tranche

	1	2	3	Totaal
WO	39	56	5	100
HBO	55	41	30	126
Totaal	94	97	35	226

Vernieuwing toetsmethoden

Een groot deel van de projecten dat zich richt op toetsing wil het accent verleggen van kennisvragen naar toepassingsvragen en vaardigheden. Dit varieert van het overgaan van multiple-choice naar open vraag-tentamens tot het introduceren van nieuwe typen beoordelingsinstrumenten. Tegelijkertijd wordt getracht de eisen van de beroepspraktijk nog meer in de toetsing te integreren. Bijna alle PABO's werken mee in het project 'Bekwaam beoordeeld'. Zij ontwikkelen gezamenlijk een toets-itembank ten behoeve van de algemene toetsing op basis van het onderwijsconcept Probleemgestuurd Onderwijs. Daarnaast wordt in samenwerking met onder andere het CITO en de Katholieke Universiteit Nijmegen gewerkt aan assessment-onderdelen die zijn toegesneden op specifieke vaardigheden. Hierdoor sluiten de toetsingsmethoden beter aan bij de nieuwe onderwijsvormen.

De Erasmus Universiteit Rotterdam wil met het project 'Oefenrechtbank' (Rechten) de mondelinge en

schriftelijke juridische vaardigheden van studenten verbeteren. Hiervoor wordt het schrijven van een scriptie verplicht gesteld, maar ook wordt bij een aantal hoofdvakken een studentenrechtbank ingevoerd. Daarin kunnen studenten procesrechtelijke taalvaardigheid en interactie in de praktijk oefenen. Hierop kan de lesstof toegepast worden. Zo vindt er een processimulatie plaats en worden studenten extra gestimuleerd.

De Universiteit Maastricht voert met het project 'Computergestuurde casustoetsing' (Geneeskunde) een toetsmethode in die vooral de probleemoplossende vaardigheden van studenten beoordeelt. Deze moet een objectievere en efficiëntere wijze van toetsen opleveren. Er wordt programmatuur voor deze toetsvorm ontwikkeld en er worden voldoende cases geproduceerd. Via proefafnames en evaluaties moet de methode in praktijk gebracht worden, waarna deze ook naar andere faculteiten kan worden uitgebreid.

De Christelijke Hogeschool Ede wil door het project 'Kwaliteit van de tentamens' instellingsbreed de toetsing verbeteren. Docenten worden getraind in het afstemmen van de tentamenopgaven op de onderwijsdoelstellingen en in het toetsen van grotere onderwijseenheden. Tevens wordt een intervisiemethode ingevoerd waarbij docenten de kwaliteit van de tentamens van collega's beoordelen.

ICT-toepassingen

Veel projecten in dit thema spelen in op het flexibiliseren van toetsmomenten in tijd, plaats en intensiteit. Het ondersteunen van zelfstudie door middel van diagnostische toetsen komt centraal te staan. ICT speelt hier een belangrijke rol. Toetsitebanken worden aangelegd, terugkoppeling van informatie wordt versneld en studenten gaan met behulp van multimedia hun studievoortgang zelfstandig toetsen.

De Hogeschool Larenstein wil met het project 'Geautomatiseerd toetsen met inzet van ICT' (Ruimte en Groen) de studeerbaarheid verbeteren. Door de snellere terugkoppeling van toetsuitslagen krijgen studenten snel feedback op de leerprestaties. Ook biedt deze terugkoppeling de mogelijkheid om het aantal toetsmomenten en herkansingen uit te breiden en gericht ontwikkelde studeertrajecten uit te zetten voor studenten met kennishiaten.

De Universiteit Twente wil met het project 'Digitaliseren tentamenbank' de bestaande tentamenbank, nu in beheer van de studentenvakbond, digitaliseren om zo de bereikbaarheid en betrouwbaarheid te vergroten. Waar nu nog oefententamens handmatig worden gekopieerd, moet het straks mogelijk zijn via het Internet op elk moment de tentamenbank te raadplegen. Men wil een proefproject bij de faculteit Bestuurskunde starten waarna de rest van de universiteit de ervaringen kan overnemen en in de praktijk brengen.

2.8 Relatie met de arbeidsmarkt

Gedurende de opleiding maakt de student al kennis met het werkveld. Met name in het hbo gebeurt dit door de vertaling van door het werkveld opgestelde beroepsprofielen in inhoudelijke eisen aan het onderwijsprogramma. De student krijgt zo een duidelijk beeld van zijn toekomstig beroep of vakgebied. Bovendien leidt een goede beroepsvoorbereiding tot een makkelijke doorstroom van de opleiding naar de toekomstige beroepspraktijk.

Projecten gericht op verbetering van de relatie met de arbeidsmarkt

tranche

	1	2	3	Totaal
WO	17	21	9	47
HBO	96	79	22	197
Totaal	113	100	31	244

Aanpassing curricula

Veel projecten richten zich op de aanpassing van vakinhouden aan de dynamiek van het beroepsprofiel. Dit leidt tot de invoering van lesmethodes waarin vaardigheidstraining centraal staat. Het gebruik van moderne leermiddelen zoals cd-rom's en skill-labs speelt hierbij een belangrijke rol. Daarnaast wordt in een aantal projecten contact met het werkveld geïntensiveerd zodat de vakinhouden op basis van informatie uit het beroepenveld steeds up-to-date kunnen blijven.

De Technische Universiteit Eindhoven wil met het project 'Kennismaking met de beroepspraktijk' (Werktuigbouwkunde) in verschillende fasen van de opleiding studenten beter voorbereiden op de beroepspraktijk. In de eerste twee jaren gaan studenten in PGO-verband werken aan casussen waarbij ze in contact komen met recent afgestudeerde ingenieurs. In het derde jaar werken studenten aan casussen in samenwerking met het bedrijfsleven en in het vierde jaar volgen studenten twee stages. De individuele begeleiding tijdens deze stages krijgt veel aandacht. Om dit te bereiken wordt een netwerk van bedrijven opgezet en worden de contacten met alumni geïntensiveerd. Optimalisering aansluiting opleiding - beroepenveld

Een deel van de projecten beoogt studenten kennis en vaardigheden bij te brengen die noodzakelijk zijn op het moment dat zij de opleiding hebben afgerond, meestal door persoonlijke begeleiding. Zo wordt geprobeerd studenten op specifieke onderdelen van de eigen beroepspraktijk voor te bereiden.

De MER-opleiding van de Hogeschool 's-Hertogenbosch gaat in het project 'Voorbereiding op de arbeidsmarkt' (Hoger Economisch Onderwijs) studenten in de laatste fase van de opleiding 'klaarstomen' voor de arbeidsmarkt. Om dit te bereiken wordt van elke student na de stage een sterkte-zwakke analyse gemaakt. Op basis van deze analyse volgt voor de studenten een projectpracticum. De zwakke punten worden daarin nog eens bijgeschaafd.

Alumnibeleid

In een aantal projecten worden afgestudeerden van opleidingen betrokken bij het optimaliseren van de afstemming op de arbeidsmarkt. Deze oud-studenten kunnen op basis van hun werkervaring het onderwijsprogramma toetsen aan de actuele beroepsgerichtheid. Daarnaast kunnen zij nieuwe studenten voorlichten over het beroepsveld. Veel

opleidingen hebben zogenaamde alumni-netwerken opgezet.

Het project 'Optimaliseren evaluatie van het HEBO-programma m.b.v. ervaringen van afgestudeerden' van de Haagse Hogeschool beoogt het opzetten van zo'n netwerk. Oud-studenten evalueren schriftelijk het onderwijsprogramma dat zij gevolgd hebben. Daarnaast neemt een aantal van hen deel aan onderdelen van het onderwijsprogramma. Op basis van hun evaluaties en reacties worden zulke studieonderdelen aangepast.

Internationalisering

Een aantal projecten richt zich op de internationalisering van werkvelden. Vanwege de snelle mondialisering van het bedrijfsleven willen veel projecten inspelen op de daarmee veranderende eisen van het werkveld. Door het stimuleren en opzetten van internationale stagemogelijkheden, het bevorderen van internationale uitwisselingen van docenten en het aanpassen en ontwikkelen van vakken gericht op internationalisering wordt hierop ingespeeld door de instellingen.

Het project 'Kwaliteitsverbetering beroepsvoorbereiding (internationale) arbeidsmarkt' (Faculteit Natuur en Techniek) van de Hogeschool van Utrecht is hier een voorbeeld van. Door middel van dit project worden de curricula 'geïnternationaliseerd' en wordt de internationale uitwisseling van docenten bevorderd. Zo kunnen zowel studenten als docenten kennis maken met internationale dimensies van hun vakgebied.

2.9 Informatie- en communicatietechnologie

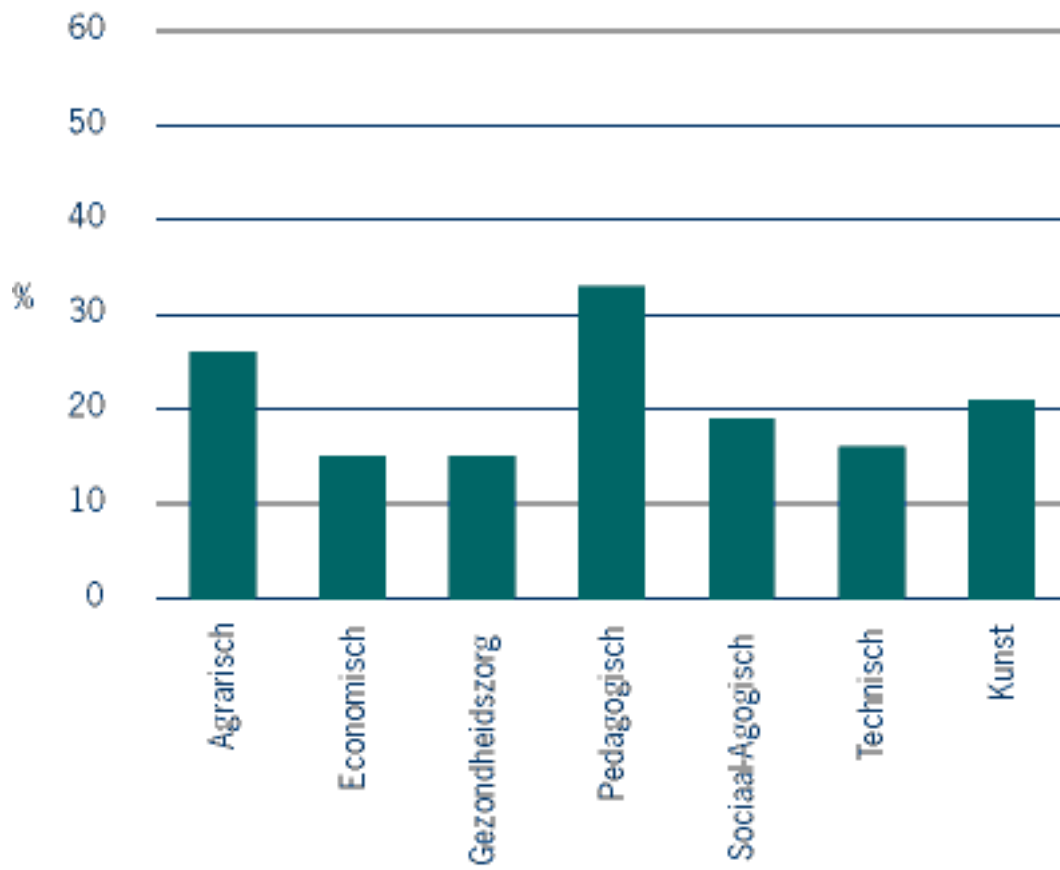
De toepassing van informatie- en communicatietechnologie (ICT) biedt voorheen nauwelijks voorziene kansen voor vernieuwing van het onderwijs. Door toepassing van ICT zijn sterk individuele werkvormen mogelijk, kunnen studenten 'op afstand' studeren en zijn de mogelijkheden voor informatievergaring enorm toegenomen. Deze mogelijkheden worden in heel veel projecten benut. Van vele opleidingen zijn de vakinhouden veranderd. In sommige gevallen zijn enkele modules aangepast, soms een hele opleiding of zelfs het onderwijsconcept binnen een hele instelling. Voor de commissie heeft bij het beoordelen van zulke projectvoorstellen de relatie van deze voorstellen tot het inhoudelijk vernieuwen en verbeteren van het primaire proces voorop gestaan.

Projecten gericht op toepassing van informatie- en communicatietechnologie

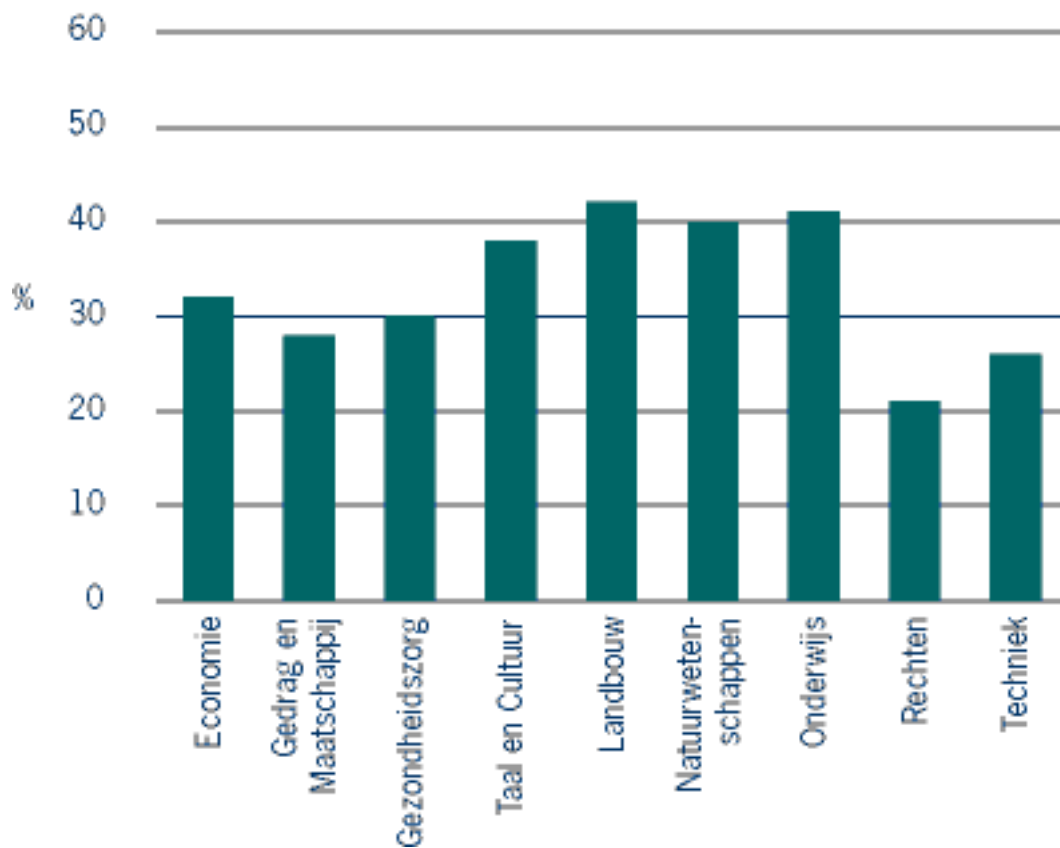
tranche

	1	2	3	Totaal
WO	154	130	65	349
HBO	108	196	102	406
Totaal	262	326	167	755

Aandeel ICT-gerichte projecten per HBO-sector

Aandeel ICT-gerichte projecten per WO-sector

ICT-expertise

Door de snelle ontwikkelingen op ICT-gebied is het nodig dat instellingen expertise in huis hebben om ervoor te

zorgen dat nieuwe toepassingen adequaat worden verwerkt in het onderwijs van de opleidingen. Een aantal projecten richt zich specifiek hierop. Door coördinatie- en informatiecentra in te stellen of door expertisenetwerken op te zetten wordt geprobeerd om kennis te verzamelen, maar vooral om deze te verspreiden binnen de faculteiten en opleidingen.

De Hogeschool Haarlem wil met het project 'Servicecentrum' een orgaan instellen dat kennis en informatie ten aanzien van ICT bundelt, sectoren en opleidingen adviseert op dit gebied en onderzoek doet naar bestaande software. Daarnaast moet dit servicecentrum zorgen voor zoveel mogelijk standaardisatie in de software en een impuls geven aan vernieuwing op ICT-gebied. Ook is het centrum verantwoordelijk voor de afstemming tussen de ICT-projecten op alle niveaus binnen de instelling.

Fontys Hogescholen doen in het project 'Multimedia binnen studentgecentreerd onderwijs' (Venlo) onderzoek naar de mogelijkheden tot inzet van ICT-voorzieningen. Hiermee wil men bereiken dat de ICT-voorzieningen doelgericht en efficiënt worden aangewend. Op basis van een behoefteanalyse onder studenten en het vaststellen van de functie van multimedia binnen het onderwijs wordt een actieplan opgesteld.

Een digitale leeromgeving

Een flink aantal projecten beoogt een digitale leeromgeving te creëren waarin de student meer zelfstandig kan studeren. Zowel onderwijs- als toetsvormen worden geflexibiliseerd en geïndividualiseerd. Tegelijkertijd kunnen tal van nieuwe gerichte vakinhoudelijke of beroepseisen op het gebied van vaardigheden verwerkt worden. Activiteiten omvatten onder andere de virtualisering van het vaardigheidsonderwijs en het ondersteunen van het leerproces. Ook het ontwikkelen van toetsen en computerondersteund onderwijs en de professionalisering van docenten op ICT-gebied krijgt accent.

De Katholieke Universiteit Brabant wil met het project 'Elektronisch leren op maat' de didactische mogelijkheden van ICT vergroten. In eigen beheer is bij de faculteit Rechten het Computer Managed Practicum (COMAP) ontwikkeld. Het idee is om dit te verbreden naar de gehele universiteit en verder te ontwikkelen zodat nieuwe onderwijsmethoden, bijvoorbeeld tutorials en toetsdatabanken, kunnen worden aangeboden via ICT. Studenten krijgen zelfstandige studie- en oefenmogelijkheden en docenten gaan geïntegreerde elektronische modules geven. Organisatorische aspecten als inschrijving, adviezen en informatie moeten in het systeem worden opgenomen. Diverse faculteiten zullen daarbij specifieke, vakinhoudelijke ICT-toepassingen uitwerken om de mogelijkheden ten volle te benutten.

De Hogeschool Windesheim wil met het project 'Virtual Reality Education (VRED)' (Techniek) de studeerbaarheid verbeteren door het aantrekkelijker maken van het onderwijs en het flexibiliseren van de leerroutes. Dit wil men bereiken door de vakgebieden machinetrillingen, analogetechniek en thermodynamica in een virtueel laboratorium aan te bieden. Via de computer werkt de student met een simulatieprogramma dat voor de student de relatie tussen theorie en fysische processen moet verhelderen. In een volgende fase worden hardware-matige opstellingen gebouwd waardoor de student oefent in een virtual reality. De gegevens van de oefeningen worden opgeslagen op internet zodat de student thuis

vervolgens de oefeningen kan herhalen.

Toegankelijk en breed kennisaanbod

Voor sommige opleidingen is ICT een prachtige uitkomst om studenten op interactieve wijze te laten kennismaken met praktische onderdelen van de studie. Dit leidt dan tot een verruiming van het kennisaanbod zonder dat alternatieven als kostbare excursies hoeven te worden ingezet.

De Vrije Universiteit beoogt met het project 'Een aards prentenboek op CD' (Aardwetenschappen) alle afbeeldingen van aardwetenschappelijke verschijnselen te verzamelen en over te zetten op cd-rom. Per afbeelding zal een hoeveelheid basisinformatie vermeld worden zodat deze visuele middelen beter gebruikt kunnen worden bij colleges en practica. Ook wordt hierdoor de zelfstudie van studenten mogelijk gemaakt. Onderlinge verwijzingen in de afbeeldingen moeten de samenhang van de verschillende studieonderdelen duidelijk maken.

Teleleren

Met behulp van ICT worden allerlei vormen van geflexibiliseerd onderwijs mogelijk, zoals afstandsonderwijs of teleleren. Dit is kort gezegd onderwijs via het internet, waarbij het mogelijk wordt om zonder fysiek bij elkaar te komen studenten in onderwijsgroepen te laten samenwerken. Een aantal projecten heeft tot doel de mogelijkheden hiertoe te verkennen en delen van het curriculum op zo'n wijze in te richten.

De Hogeschool Utrecht gaat met het project 'Virtuele campus Utrecht, deeltijdopleiding Bedrijfseconomie' (Economie en Management) experimenteren met het begrip 'studeren op afstand'. Studenten zullen in groepjes van vier - met een internationale samenstelling - problemen oplossen. Daarnaast worden zij eveneens op afstand individueel of in groepsverband begeleid. Het is mogelijk om on-line zelfdiagnostische toetsen te doen en studenten moeten individuele opdrachten uitvoeren in een virtuele situatie. Het doel van het project is om de studeerbaarheid van de opleiding te vergroten door op deze wijze het onderwijsprogramma te flexibiliseren.

De Universiteit Maastricht wil met het project 'De virtuele onderwijsgroep' (Gezondheidswetenschappen) onderzoeken of met behulp van een teleleersysteem het PGO-leerproces virtueel vorm gegeven kan worden. Hiervoor zal voor twee onderwijsgroepen een module worden ontwikkeld. In de Virtual Classroom kan de student vanaf elke plaats en op elk tijdstip kennis verwerven onder begeleiding van een docent op afstand. Kennisbronnen zijn via de computer toegankelijk, contact met andere studenten en de docent loopt via een speciaal softwareprogramma dat ook onthoudt hoever de student gevorderd is. Lesmateriaal als sheets zijn ook op deze wijze beschikbaar, evenals de blokboeken en evaluaties.

2.10 Deskundigheidsbevordering

Aandacht voor de docent is onontbeerlijk om de kwaliteit en de studeerbaarheid te verbeteren. Vernieuwing van het onderwijs maakt scholing van docenten noodzakelijk. Docenten hebben door de nieuwe onderwijsconcepten een

andere rol gekregen. Er wordt meer beroep gedaan op hun didactische vaardigheid. Zij zijn meer dan ooit begeleiders van leerprocessen geworden. Door de invoering van ICT moeten docenten bovendien versneld deskundig worden op dit gebied.

Projecten gericht op deskundigheidsbevordering

tranche

	1	2	3	Totaal
WO	71	81	14	166
HBO	218	183	70	471
Totaal	289	264	84	637

Didactische vaardigheden en de rol van coach

In een groot aantal projecten is de professionalisering van docenten een onderdeel van de projectopzet. De deskundigheidsbevordering richt zich dan op de veranderende rol van de docent die de cursus- of curriculumvernieuwing met zich meebrengt. Maar er is ook een aantal projecten dat zich volledig op de professionalisering van docenten richt. Het gaat daarbij om het bijscholen van docenten in de ontwikkeling en uitvoering van het onderwijs. Door middel van cursussen wordt de docent hierin ondersteund. Concreet richt zich dit op het vormgeven van leerprocessen, de nieuwe rol binnen activerende onderwijsvormen, het maken van toetsen, het ontwerpen van lesmateriaal en presentatievaardigheden.

De Hogeschool Leiden gaat met het project 'Personeelsmanagement: professionalisering van docenten' instellingsbreed docenten scholen in nieuwe onderwijsvormen die samenhangen met de invoering van een nieuw onderwijsconcept. Docenten worden via hogeschoolbrede conferenties en trainingsprogramma's per opleiding geschoold in het ontwikkelen en uitvoeren van onderwijsvernieuwingen. Zo kunnen zij het nieuwe onderwijsconcept - gebaseerd op sterkere beroepsgerichtheid, activerende studievormen en studentgerichtheid - in de praktijk brengen. Ook zullen alle docenten een basistraining 'Internet in het Onderwijs' doorlopen. Daarnaast zijn ze na de training en stages in het werkveld in staat om goede contacten met het werkveld te onderhouden.

De Universiteit van Amsterdam wil met het project 'Expertisecentrum docenten' (Rechten) een centrum oprichten waar externe deskundigen de docenten gaan scholen in verschillende vaardigheden. Vervolgens fungeren deze docenten als expert voor hun collega's. Op verschillende deelterreinen worden pilotprojecten opgezet, zoals studentgerichte leerpakketten, tentaminering en schriftelijke uitdrukingsvaardigheid. Zo wordt aangesloten op de curriculumherziening waarin docenten meer dan voorheen betrokken zijn bij de begeleiding van studenten. In het verlengde hiervan ligt een project om een doceermediatheek aan te leggen waarin relevante onderwijskundige literatuur is in te zien.

Een aantal technische opleidingen van diverse hogescholen werkt samen in het project 'Leer- en doceerstijlen'. Dit

project beoogt deskundigheid ten aanzien van leerstijlen van studenten te bevorderen. Uitgangspunt hierbij is dat verschillende groepen studenten verschillende leerstijlen hebben. Dit wordt met name toegespitst op mannen en vrouwen. Docenten worden vertrouwd gemaakt met de theoretische concepten ten aanzien hiervan en leren onderwijsmethoden te hanteren die rekening houden met deze leerstijlverschillen.

De Universiteit Maastricht wil met het project 'Docentenprofessionalisering' (Geneeskunde) de onderwijsvaardigheden van docenten verbeteren. Hiervoor worden twee basiscursussen, 'Leren en doceren in het universitair onderwijs' en 'Probleemgestuurd onderwijs', ontwikkeld. Daarnaast komt er een cursus voor patiëntgebonden onderwijs en een tutortraining. Tezamen maken de cursussen onderdeel uit van de basiskwalificatie die verplicht wordt voor iedereen met een onderwijstaak. Tevens wordt er een senior kader traject uitgestippeld.

ICT-vaardigheden

Een apart aandachtspunt vormt het gebruik van ICT in het onderwijs door docenten. Door scholing willen de instellingen het gebruik van ICT stimuleren en de kwaliteit ervan verhogen. Dit is nodig omdat het voor studenten van steeds groter belang is om goed voorbereid te zijn op een maatschappij waarin ICT een zeer belangrijke plaats inneemt.

De Hogeschool van Rotterdam & omstreken wil in het project 'Het vergaren van informatie cluster HBO-V' (Gezondheidszorg) zowel docenten als studenten scholen in het zoeken van informatie via internet en databanken. Docenten gaan dit vervolgens inpassen in bestaande modules zodat studenten in deze steeds belangrijker vorm van informatieverwerving vaardigheid opdoen.

De Katholieke Universiteit Brabant gaat met het project 'IT-professionalisering docenten' de vaardigheden op ICT-gebied opkrikken. Ondanks dat er voldoende infrastructuur aanwezig is, blijven de mogelijkheden in het onderwijs onderbenut door een achterstand in vaardigheden bij de docenten. Er zal een permanente structuur opgezet worden voor het verzorgen van ICT-trainingen met specialisten die cursussen geven en ontwikkelen. Maatwerk is geboden zodat op actuele onderwijssituaties kan worden ingespeeld. Er zal een koppeling worden gelegd met de verbetering van de didactische vaardigheden.

Loopbaanbeleid

Verschiedende projecten willen de verhoogde aandacht voor kwaliteit opnemen in het loopbaanbeleid van docenten. Zo moet onderwijskwaliteit en deskundigheidsbevordering een vaste plek krijgen in de onderwijsinstelling. De vorm die hiervoor wordt gekozen is meestal de basiskwalificatie zoals deze door de Universiteit Utrecht is ontwikkeld.

De Katholieke Universiteit Nijmegen wil met het project 'Onderwijskundige professionalisering van docenten in een beleidsmatig kader' ervoor zorgen dat docenten naast hun discipline ook in onderwijskundig opzicht een hoge mate van professionaliteit realiseren. Er zullen basiskwalificaties worden vastgesteld waaraan docenten dienen te voldoen. Dit zal betrekking hebben op onderwijsontwikkeling en uitvoeringsvaardigheden. Vervolgens zal een assessment van alle docenten plaatsvinden en wordt er een

scholingsaanbod ten behoeve hiervan beschikbaar gemaakt. Daarnaast zullen er middelen komen voor opleidingsspecifieke professionalisering.

2.11 Kwaliteitszorg

Het bewaken van de kwaliteit van het onderwijs is net zo belangrijk als het verbeteren ervan. Systemen van kwaliteitszorg leiden tot continue aandacht voor de kwaliteit van het onderwijs. Het kwaliteitsbesef heeft zich de afgelopen jaren duidelijk verankerd. Daarbij zijn velen doordrongen geraakt van de noodzaak om onderwijs systematische en continue aandacht te geven. Hiervoor worden kwaliteitssystemen opgezet - al dan niet naar modellen als Total Quality Management (TQM) of EFQM - of worden deze integraal gemaakt. In het hbo was in de projecten vooral het eerste het geval, terwijl in het wo het integrale aspect meer aandacht kreeg. Zeker zo interessant is dat het niet alleen instellingen, maar vooral ook faculteiten en opleidingen zelf zijn die dergelijke systemen opzetten of verder ontwikkelen.

Projecten gericht op kwaliteitszorg

tranche

	1	2	3	Totaal
WO	57	47	18	122
HBO	213	76	21	310
Totaal	270	123	39	432

STOAS Agrarische Pedagogische Hogeschool wil met het project 'Implementatie van het kwaliteitszorgsysteem' een systeem van kwaliteitszorg ontwikkelen en invoeren. Kwaliteitsfunctionarissen worden getraind in het opzetten van een kwaliteitszorgstelsel volgens het ISO-systeem en het opstellen van procedures hierbij. Vervolgens worden basisprocedures en per opleidingsfase nog eens specifieke procedures geformuleerd. Er wordt een kwaliteitsbeheerssysteem ontwikkeld en tevens een stelsel voor interne auditing. De kwaliteitsfunctionarissen worden bij dit alles ondersteund door een team waarvan de leden uit de diverse geledingen van de instelling afkomstig zijn.

De Rijksuniversiteit Groningen wil met het project 'Integraal Onderwijskwaliteitssysteem' (Ruimtelijke Wetenschappen) niet alleen de uitkomsten van evaluaties registreren, maar deze bovendien gaan koppelen aan de monitoring van de feitelijke tijdsbesteding en de behaalde resultaten en rendementen. Daarnaast zal het toetsysteem worden geëvalueerd. Er zal worden ingespeeld op de introductie van nieuwe werkvormen. Doel is mede om knelpunten in het programma beter te kunnen opsporen en aanpakken en curricula te kunnen vergelijken met anderen.

De Technische Universiteit Delft gaat met het project 'Kwaliteitsmanagementsysteem' (Technische Informatica) de kwalitatieve en kwantitatieve beoordeling van studievoortgang, studielast, studie-inzet en studiebelemmerende factoren systematisch aanpakken. Zo wordt overgegaan van incidentele en losstaande evaluaties van vakken naar een integraal management van het onderwijsproces. Er zal een koppeling

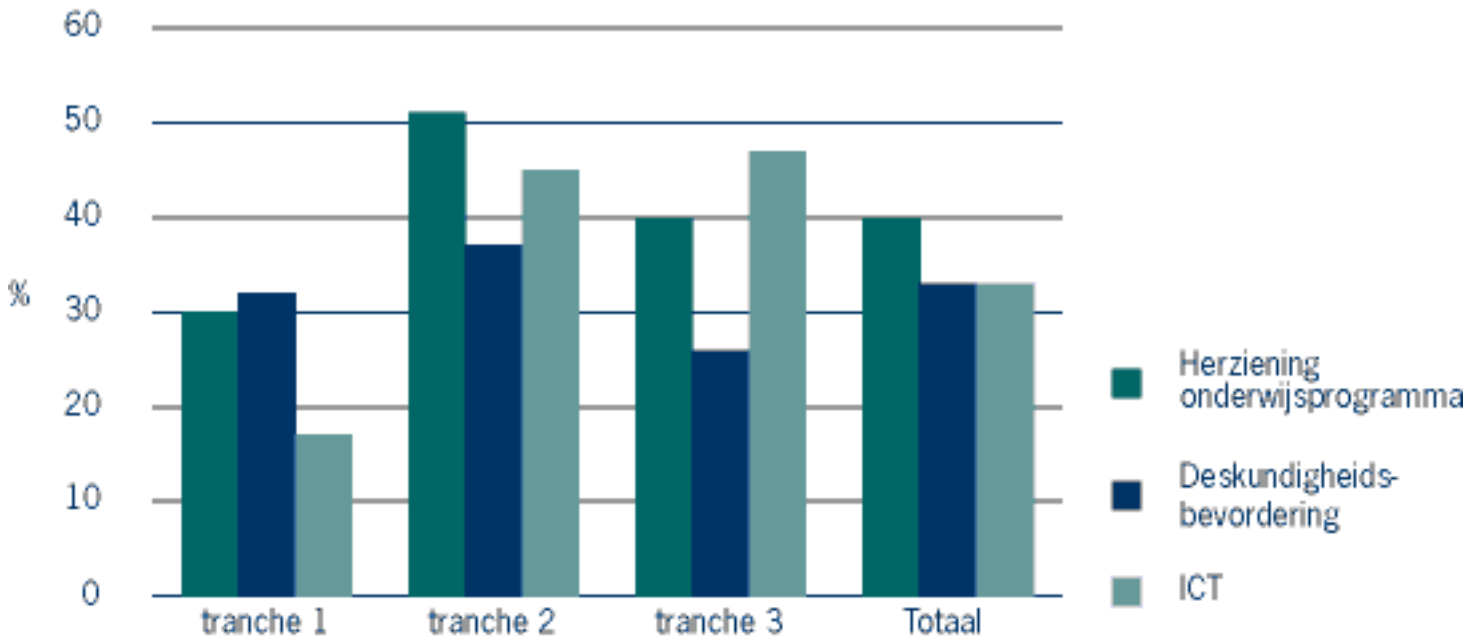
plaatsvinden naar de functioneringsgesprekken en (bij)scholingsmogelijkheden van de staf.

De Hogeschool Limburg zet met het project 'Integraal kwaliteitszorgsysteem' een nieuw kwaliteitszorgsysteem op de rails. Tot nu toe werd er vooral gelet op de kwaliteit van het primaire proces binnen de opleidingen. In dit project wordt naast een kwaliteitszorgsysteem op opleidingsniveau een kwaliteitszorgsysteem op instellings- en faculteitsniveau opgezet. Daarnaast wordt er voor de systemen een cyclische meerjarenplanning opgesteld zodat dit onderdeel ingebed raakt in de reguliere werkzaamheden.

2.12 Lerarenopleidingen

Voor de vernieuwing van de lerarenopleidingen in het hbo is bijzondere aandacht geweest. Vanaf de tweede tranche zijn het Projectmanagement Lerarenopleiding (PmL) en PROMITT betrokken geweest bij de beoordeling van de projectvoorstellen. Zij richtten zich hierbij vooral op de vernieuwing van de curricula, de inzet van ICT, de vergroting van de deskundigheid van docenten op deze punten en versterking van de samenwerkingsverbanden die de lerarenopleidingen zijn aangegaan. De grafiek hiernaast illustreert dit.

Projecten gericht op ICT, deskundigheidsbevordering en herziening van het onderwijsprogramma

Projecten gericht op de lerarenopleidingen

tranche

1 2 3 Totaal

HBO 139 129 47 312

Veel projecten van de lerarenopleidingen kennen de vernieuwing van het curriculum als hun centrale thema. Deze vernieuwingen vloeien voort uit de veranderingen in het basis- en voortgezet onderwijs zoals het studiehuis. De

studenten moeten goed toegerust zijn op de veranderende eisen die in de praktijk voor de klas aan docenten gesteld worden. Belangrijke thema's binnen deze projecten zijn de definitie van kernkwalificaties voor het docentschap en het invoeren van nieuwe onderwijsvormen. Veel aandacht krijgen onderwerpen als vernieuwing van de vakinhouden en verbetering van de stage (LiO-schap). Hierbij nemen de didactische vaardigheden - zowel van docenten als studenten - en de integratie van ICT een belangrijke plaats in.

De Hogeschool West-Brabant heeft met het project 'Verbeterplan pedagogisch onderwijs' gekozen voor een brede aanpak met de inzet van ICT als uitgangspunt. In zes pilots wordt gewerkt aan de ontwikkeling van nieuwe werkvormen, de ontwikkeling van intranet ten behoeve van informatie-uitwisseling van studenten onderling, het integreren van ICT-toepassingen in de bestaande leerinhouden, het opzetten van een e-mailnetwerk met basisscholen, het beschikbaar stellen van internet en E-mail aan alle studenten en het ontwikkelen van teleleren.

De Hogeschool voor Muziek en Theater Rotterdam wil met het project 'Leraar in opleiding' de begeleiding van studenten tijdens het LiO-schap, waarbij de student enige maanden zelfstandig functioneert als leraar in de beroepspraktijk, verbeteren. Naast het trainen van mentoren tot begeleiders op afstand, worden studenten gedurende het jaar voor aanvang van de LiO-stage getraind in reflectieve vaardigheden. Hierdoor zijn ze in staat zelfstandig effectief te leren vanuit hun eigen functioneren voor de klas.

3. Feiten en cijfers

3.1 De projecten

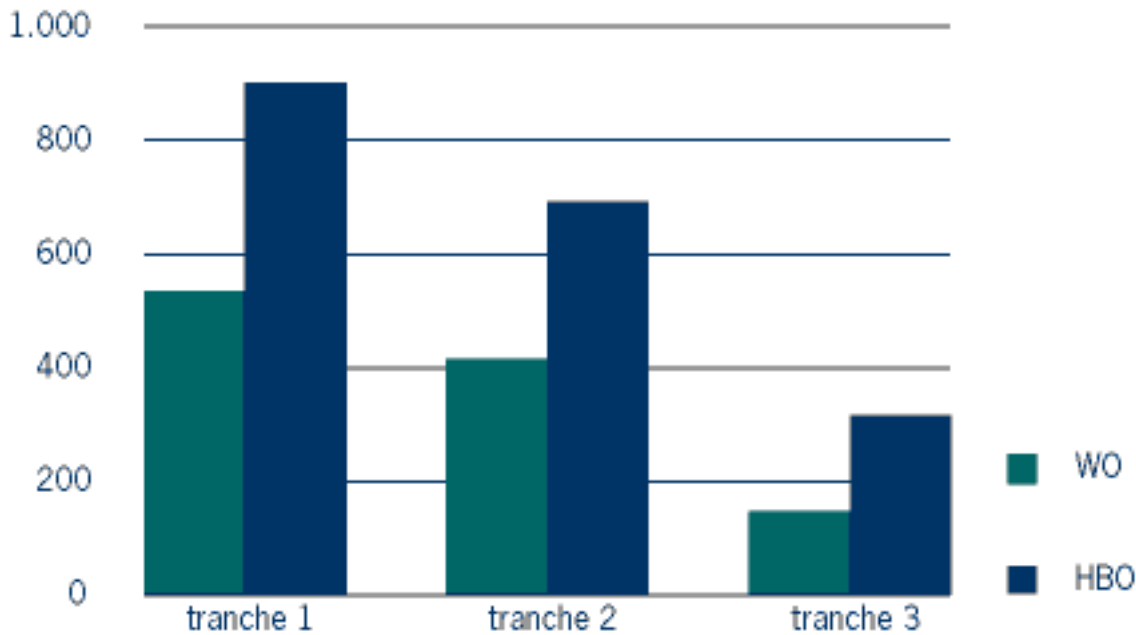
Indiening van de projecten

De universiteiten en hogescholen hebben in 1996, 1997 en 1998 tezamen exact 3000 projecten opgesteld ten behoeve van een aanvraag uit het Studeerbaarheidsfonds. In de eerste en tweede tranche zijn verreweg de meeste projecten voorgelegd. Voor de laatste tranche hadden nog 39 van de 69 instellingen intentioneel budget over en hebben daarvoor projecten ingediend. Tabel 1.1 biedt een overzicht van de aantallen projecten verdeeld naar herkomst hbo/wo.

Tabel 1.1

Aantal projecten

	1e tranche	2e tranche	3e tranche	Eindtotaal
WO	534	414	146	1094
HBO	900	691	315	1906
Eindtotaal	1434	1105	461	3000

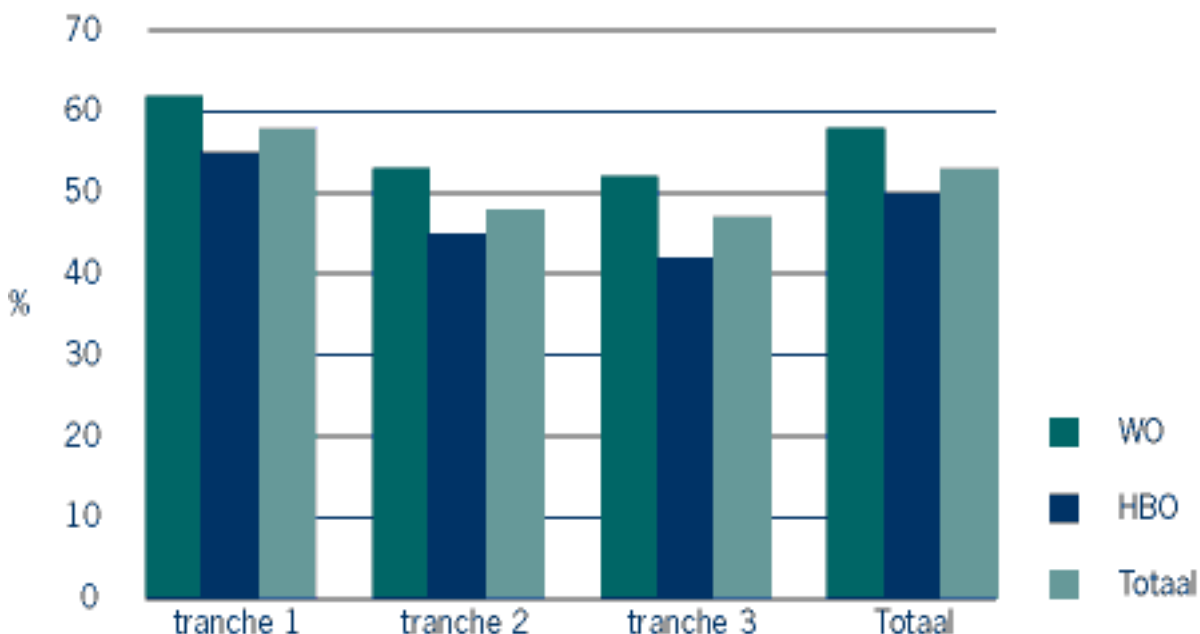

Aansluiting

In sommige projecten staat de overgang van het voorgezet naar het hoger onderwijs voorop, met name in het wo. Thema's als het verbeteren van de voorlichting en het opzetten van samenwerkingsverbanden met middelbare

scholen komen regelmatig terug, waarbij het onderwijsprogramma naar inhoud en werkvormen wordt aangepast aan het studiehuisconcept zoals dat wordt ingevoerd in de tweede fase van het vo. De commissie heeft er hierbij op gelet dat projecten een directe relatie legden met verbeteringen van de kwaliteit van het onderwijs in de propedeuse. In de grafiek hiernaast is het percentage weergegeven van de propedeuseprojecten die zich in het bijzonder richten op de verbetering van de in- en doorstroom van studenten.

Propedeuseprojecten gericht op in- en doorstroom

Grafiek 1.1: aantallen projecten per tranche

Herkomst van de projecten

De projecten richten zich meestal op een opleiding of een faculteit. Uit welke sectoren waren zij afkomstig? Tabel 1.2 biedt een overzicht daarvan. Niet alle ingediende projecten kunnen naar een specifieke sector worden toebedeeld. Dit geldt met name voor multisectorale instellingen met instellingsbrede projecten: ongeveer één op de vijf ingediende projecten bleek betrekking te hebben op meerdere sectoren. Om een indruk te geven hoe het aandeel van projectvoorstellen per sector zich verhoudt tot de relatieve omvang van de sectoren zijn hun studentenaantallen vermeld. Hierbij vallen de relatief grote aantallen projecten in de agrarische sector en de sector techniek in het wo op. In het hbo geldt dit voor het kunstonderwijs.

Tabel 1.2

WO-Sector	Aantal projecten	Percentage	Aantal studenten	Percentage
Economie	97	10,6%	24635	15,0%

Projecten Studentenaandeel per sector, ingeschrevenen 1996/1997.
Aantal projecten en studenten per sector

Gedrag & Maats	138	15,0%	30552	18,6%
Gezondheidszorg	122	13,3%	18296	11,1%
Taal & Cultuur	94	10,2%	23551	14,3%
Landbouw	106	11,5%	4190	2,5%
Natuurwet.	91	9,9%	12885	7,8%
Onderwijs	17	1,8%	805	0,5%
Rechten	67	7,3%	26018	15,8%
Techniek	187	20,3%	23663	14,4%

bron KUO 1998, VSNU.

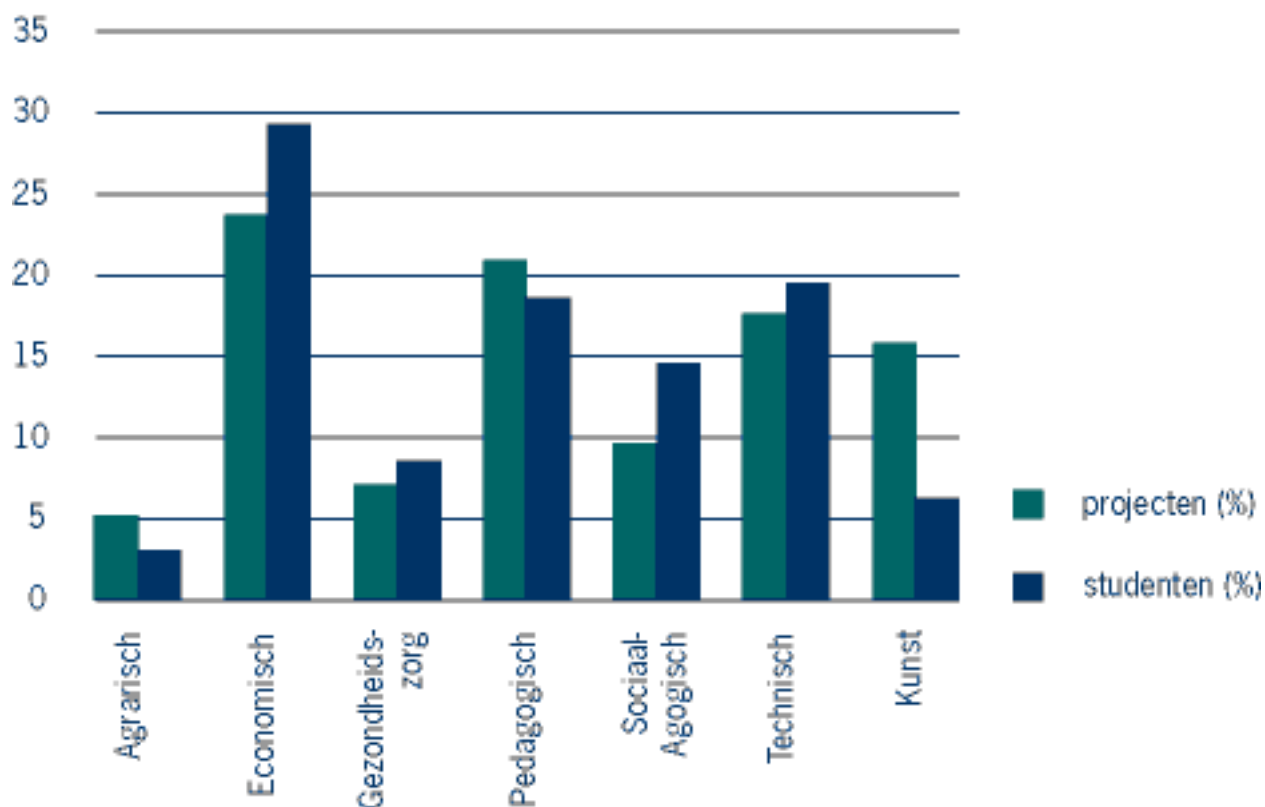
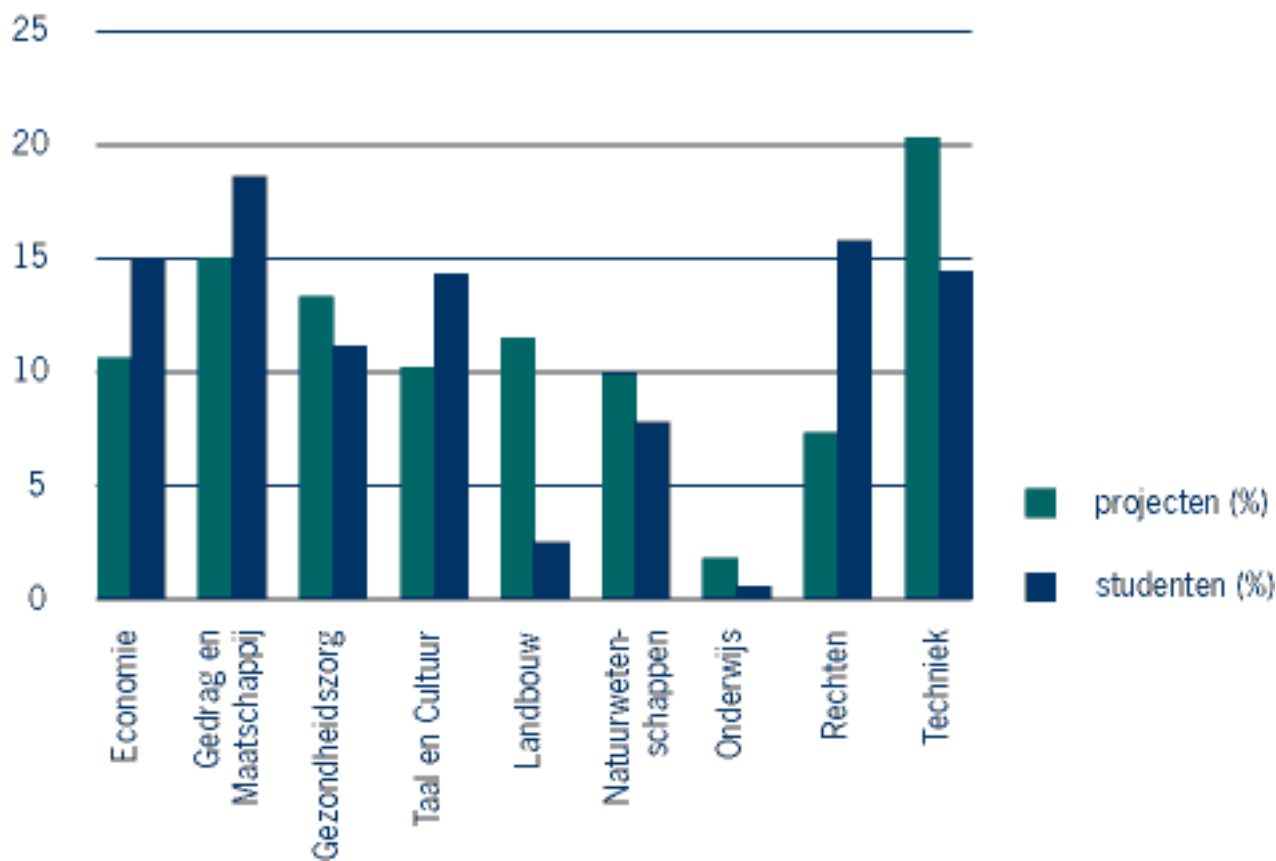
Tabel 1.2

HBO	Projecten	Studentenaandeel per sector, ingeschrevenen 1996/1997.		
Aantal projecten en	studenten per sector			
WO-Sector	Aantal projecten	Percentage	Aantal studenten	Percentage
Agrarisch	78	5,2%	8501	3,1%
Economie	355	23,7%	79787	29,3%
Gezondheidszorg	106	7,1%	23319	8,6%
Pedagogisch	312	20,9%	50734	18,6%
Sociaal-Agogisch	144	9,6%	39726	14,6%
Technisch	264	17,6%	53004	19,5%
Kunst	237	15,8%	17205	6,3%

Bron CRIHO, IBG.

Grafiek 1.2: sectoren vergeleken

De beoordeling van de projecten

Hoe heeft de commissie de 3000 projectvoorstellen in de verschillende tranches beoordeeld? In totaal is 83% van de projecten positief beoordeeld (inclusief de projecten met een kanttekening). In de loop van de 3 jaar van het fonds is het percentage positief beoordeelde projecten toegenomen. Het percentage negatief beoordeelde projecten is gedaald. Het aandeel van de projecten waarbij de commissie een kritische kanttekening heeft geplaatst is nagenoeg constant gebleven. Tabel 1.3 geeft het totaaloverzicht hiervan. Tussen hbo- en wo-instellingen is een verschil te zien

in de uitkomst van de beoordelingen (zie tabel 1.4). Het hbo biedt een relatief constant beeld, bij het wo vertoont met name de eerste tranche een markant verschil met de twee volgende tranches.

Tabel 1.3

Oordeel per tranche

	1e tranche	2e tranche	3e tranche	Eindtotaal
Ja	61%	67%	70%	65%
Ja mits	18%	18%	16%	18%
Geen oordeel	21%	15%	14%	17%

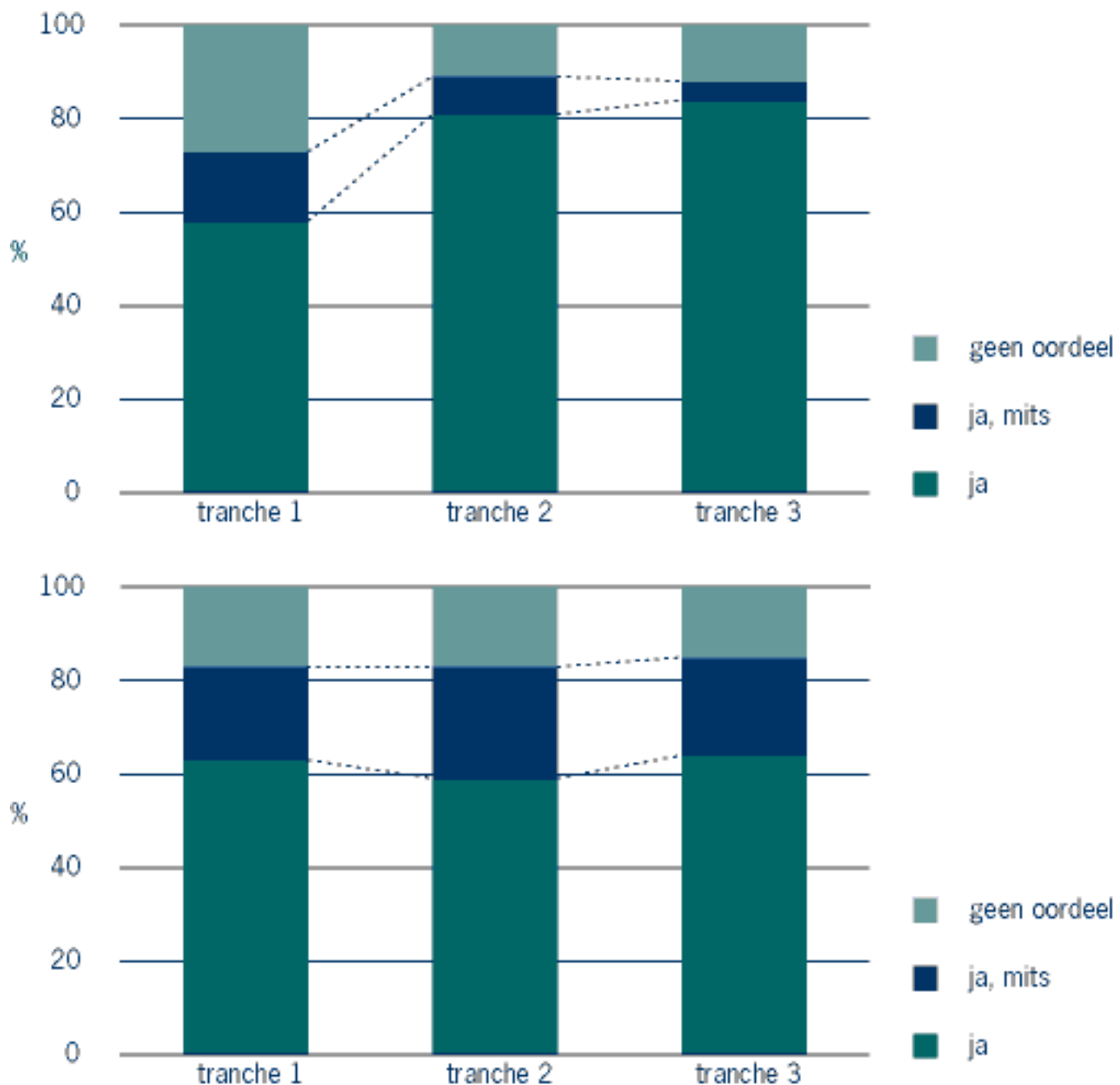
Tabel 1.4

Oordeel HBO/WO

	1e tranche	2e tranche	3e tranche	Eindtotaal
WO Ja	58%	81%	84%	70%
Ja mits	15%	8%	4%	11%
Geen oordeel	27%	11%	12%	19%

	1e tranche	2e tranche	3e tranche	Eindtotaal
HBO Ja	63%	59%	64%	62%
Ja mits	20%	24%	21%	22%
Geen oordeel	17%	18%	15%	17%

Grafiek 1.3: beoordeling per tranche

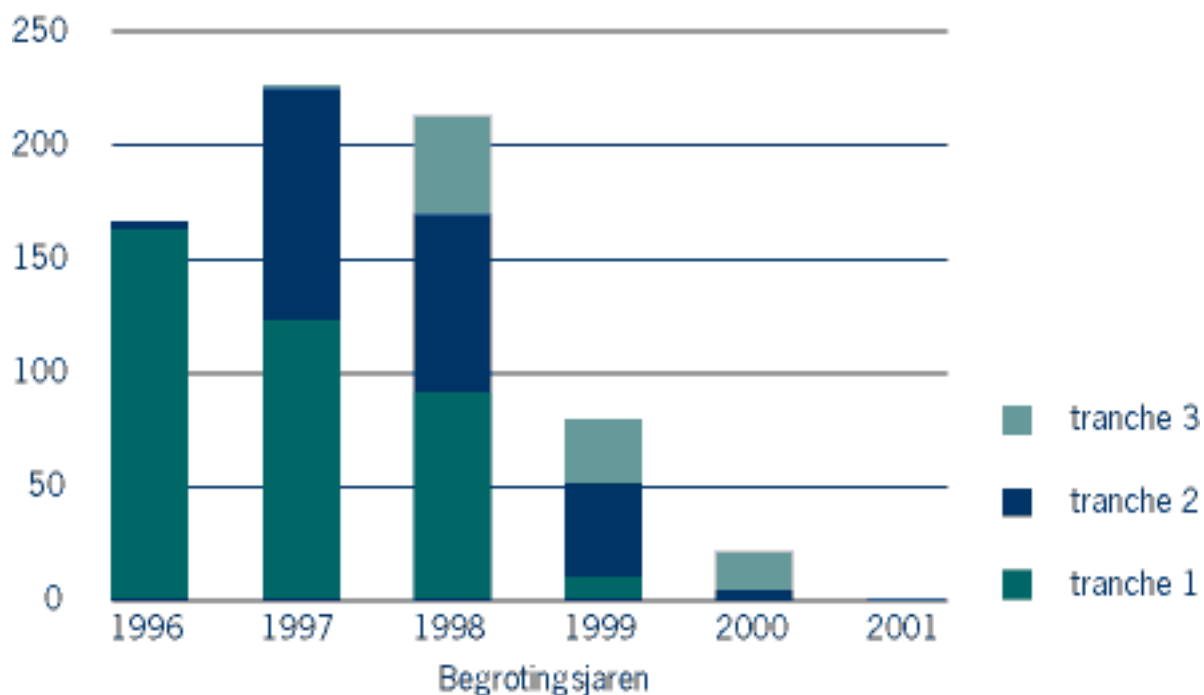
3.2 De investering

Totaal van de impuls

Een beeld van het totaal van de financiële impuls over de tranches en per begrotingsjaar wordt geschetst in tabel 2.1. In dit overzicht zijn de begrotingen verwerkt van de projecten die positief zijn beoordeeld (83%). De instellingen hebben begroot 706 miljoen te besteden aan onderwijsinnovaties. De som van de positief beoordeelde aanvragen is overigens groter dan de 500 miljoen die intentioneel was gereserveerd. Bij haar inhoudelijke toetsing van individuele projectvoorstellen heeft de commissie dit buiten beschouwing gelaten. De toewijzing van middelen aan de instellingen behoorde tot de verantwoordelijkheid van de minister. Bij de toetsing van individuele projectvoorstellen kwam het met enige regelmaat voor dat de commissie specifieke onderdelen van de aanvragen niet positief beoordeelde. De som van de aanvragen - 537 miljoen - zal dan ook bij de feitelijke toewijzing van middelen uit het Studeerbaarheidsfonds lager zijn uitvallen.

Tabel 2.1**Investeringspatroon middelen in Mf**

(alleen indien positief beoordeeld)	1e tranche	2e tranche	3e tranche	Eindtotaal
Begrotingsjaar 1996	164.4	1.8	0.0	166.2
Begrotingsjaar 1997	123.7	101.5	1.3	266.5
Begrotingsjaar 1998	92.1	77.5	43.4	213.1
Begrotingsjaar 1999	10.5	41.7	26.8	79.0
Begrotingsjaar 2000	0.3	4.3	16.4	20.9
Begrotingsjaar 2001	0.0	0.0	0.3	0.3
Som van Begrotingsjaar	391.0	226.9	88.2	706.0
Som van aanvragen	282.6	184.0	71.2	837.8

Investerings per thema

In tabel 2.2 wordt per thema weergegeven hoe hoog de som is van de begrotingen van die projecten die inhoudelijk daarop gericht zijn. Aangezien in één project vaak meerdere thema's in samenhang voorkomen zou een besomming van het totaal van deze bedragen per thema veel hoger uitkomen dan in werkelijkheid is begroot. Dit betekent bijvoorbeeld dat van de totale investering van ruim 700 miljoen, 345 miljoen gerelateerd is aan projecten (mede) gericht op curriculumvernieuwing en 225 miljoen is gerelateerd aan ICT.

Tabel 2.2**Totaal begroot per thema**

	Begroot per thema(Mf)	Aandeel van het thema in de totale investering
De propedeuse	139.1	20%
Begeleiding	108.9	15%
De zelfstandige student	179.7	25%
Studievoorziening	136.9	19%
Herziening van het ondewerwijsprogramma	345.3	49%
Stage en scriptie	46.1	7%
Toetsing	49.2	7%
Relatie met de arbeidsmarkt	76.4	11%
Informatie en communicatie technologie	224.8	32%
Deskundigheidsbevordering	204.2	29%
Kwaliteitszorg	106.7	15%

Materiële investering

Van alle projectbegrotingen tezamen is 16,3 % voor materiële investeringen bedoeld. Er is een fors verschil in het aandeel daarvan tussen goedgekeurde projecten en projecten waar 'geen oordeel' over uitgesproken werd (zie tabel 2.3). De commissie heeft op grond van haar toetsingskader strikt op materiële uitgaven gerichte projectvoorstellen veelal niet van een positief oordeel willen voorzien.

Tabel 2.3

Percentage materiële middelen van de begroting

Per oordeel	Ja	Ja, mits	Geen oordeel
Begroot(Mf)	500	206	175
Materieel(Mf)	63	30	51
Materieel(%)	13%	15%	29%

Dual committment

Het percentage projecten waarbij er op projectniveau sprake is van 'dual committment' door de aanvragende instelling is bij de goedgekeurde projecten het hoogst (zie tabel 2.4)

Tabel 2.4

Ja Ja, mits Geen oordeel Totaal

Dual comittment 75% 60% 51% 68%

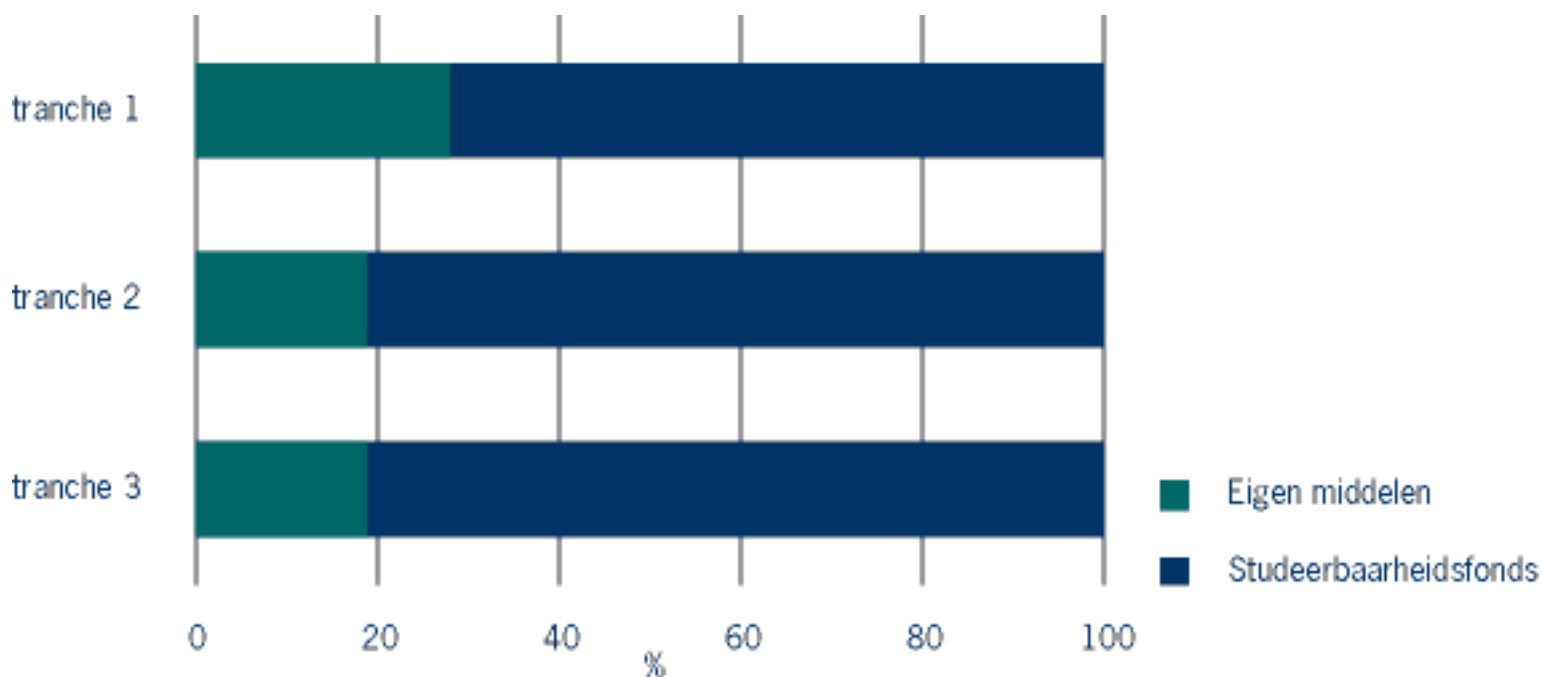
De omvang van de begroting en de hoogte van de aanvraag van de goedgekeurde projecten verschilt in de meeste gevallen. Dit hangt onder andere af van de inzet van eigen middelen van de instelling. Naast de in de begroting zichtbaar gemaakte investeringen staan er ook vaak posten p.m. in opgenomen. Deze worden ook uit eigen middelen gefinancierd. In tabel 2.5 wordt - per tranche - de inzet van eigen middelen in de begrotingen van de goedgekeurde projecten weergegeven. In grafiek 2.2 wordt zichtbaar gemaakt hoe per tranche de totale investering uit de eigen middelen zich verhoudt tot het totaal van aangevraagde middelen uit het Studeerbaarheidsfonds.

Tabel 2.5

Investering van eigen middelen

Per tranche	1	2	3	3
Begroot(Mf)	391.0	226.9	88.2	706.0
Eigen middelen	108.3	42.9	17.0	168.2
Eigen middelen(%)	28%	19%	19%	24%

Grafiek 2.2: Verhouding eigen middelen en aanvraag per tranche

3.3 De thema's

De projectvoorstellen zijn in het vorige hoofdstuk inhoudelijk gerubriceerd naar aandachtsgebied van verbetering van

kwaliteit en studeerbaarheid. In veel projecten komen tegelijkertijd activiteiten aan de orde die op meer dan één van die thema's gericht zijn. Tabel 3.1 geeft aan hoe vaak in het totaal van de projecten de verschillende thema's voorkomen.

Tabel 3.1

Aantal projecten per thema

	Aantal
De propedeuse	491
Begeleiding	424
De zelfstandige student	656
Studievoorziening	528
Herziening van het ondewerwijsprogramma	1224
Stage en scriptie	177
Toetsing	226
Relatie met de arbeidsmarkt	244
Informatie en communicatie technologie	755
Deskundigheidsbevordering	637
Kwaliteitszorg	432

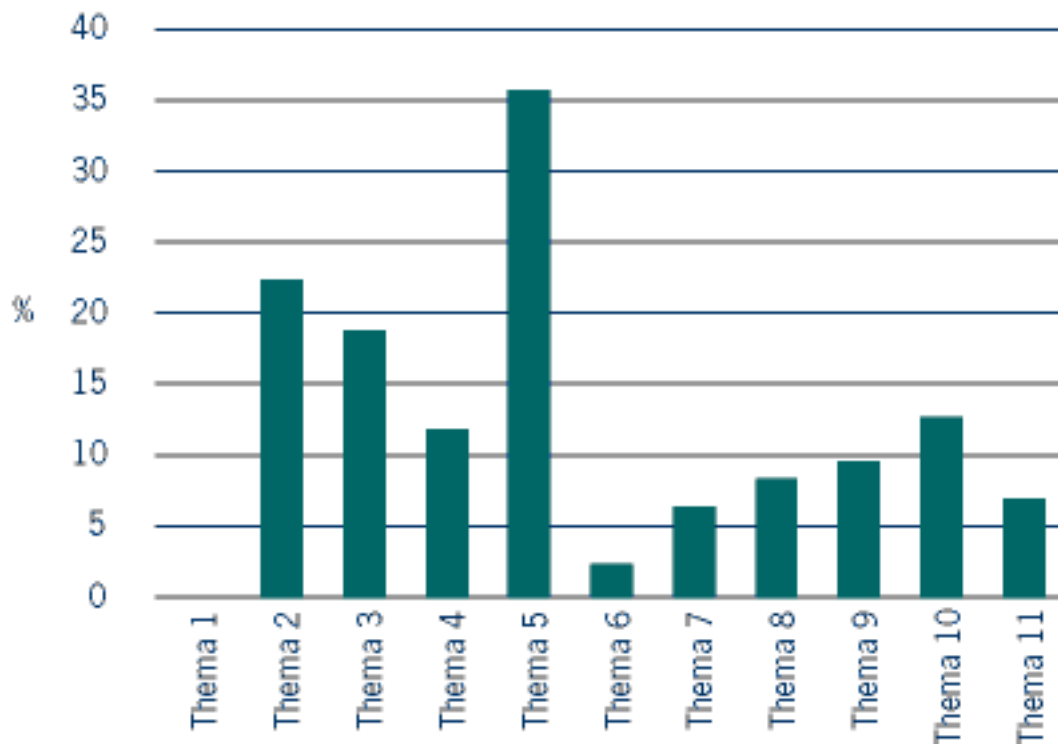
>Inhoudelijke samenhang

Projecten richten zich vaak op meerdere inhoudelijke accenten tegelijk. Daar is ook vaak samenhang tussen: ICT-activiteiten gaan bijvoorbeeld vaak samen met training van docenten op dat terrein en projecten die zich richten op verbetering van de relatie met werkveld en arbeidsmarkt zijn vaak verbonden met vernieuwing van curricula. In de volgende overzichten is te zien hoe en waar die samenhang het meest voorkomt. Per thema laten de verschillende staafjes zien in hoeverre er met de andere aandachtsgebieden inhoudelijke combinaties aanwezig zijn.

Grafiek 3.1: samenhang per thema

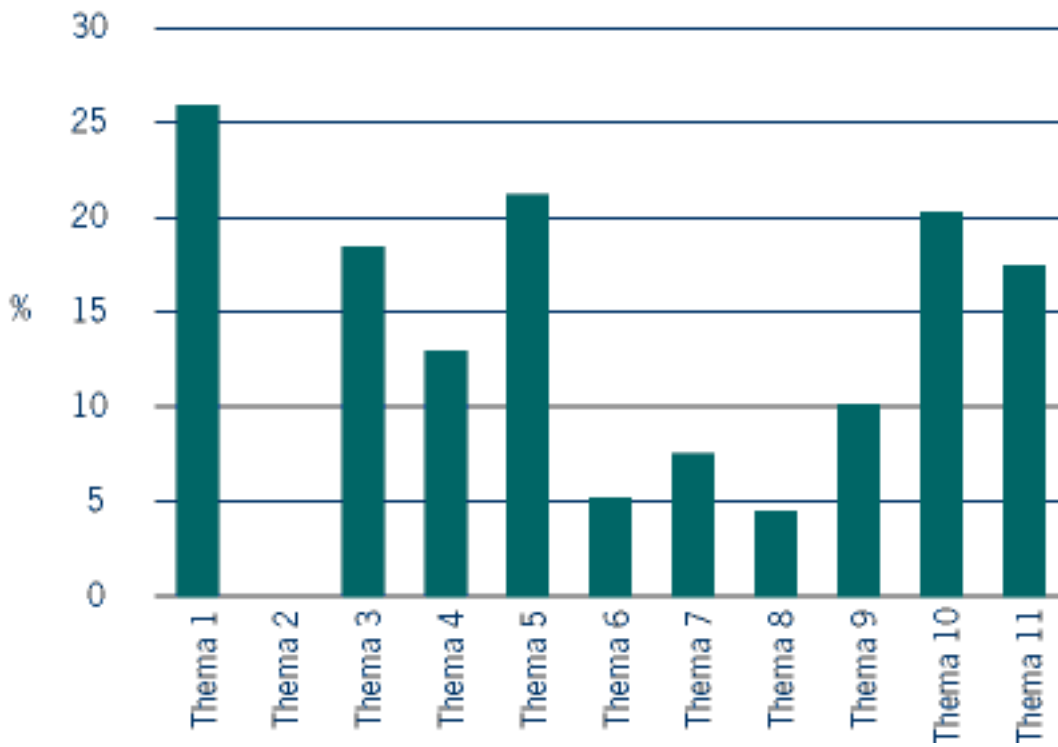
De propedeuse

Thema 1

Begeleiding

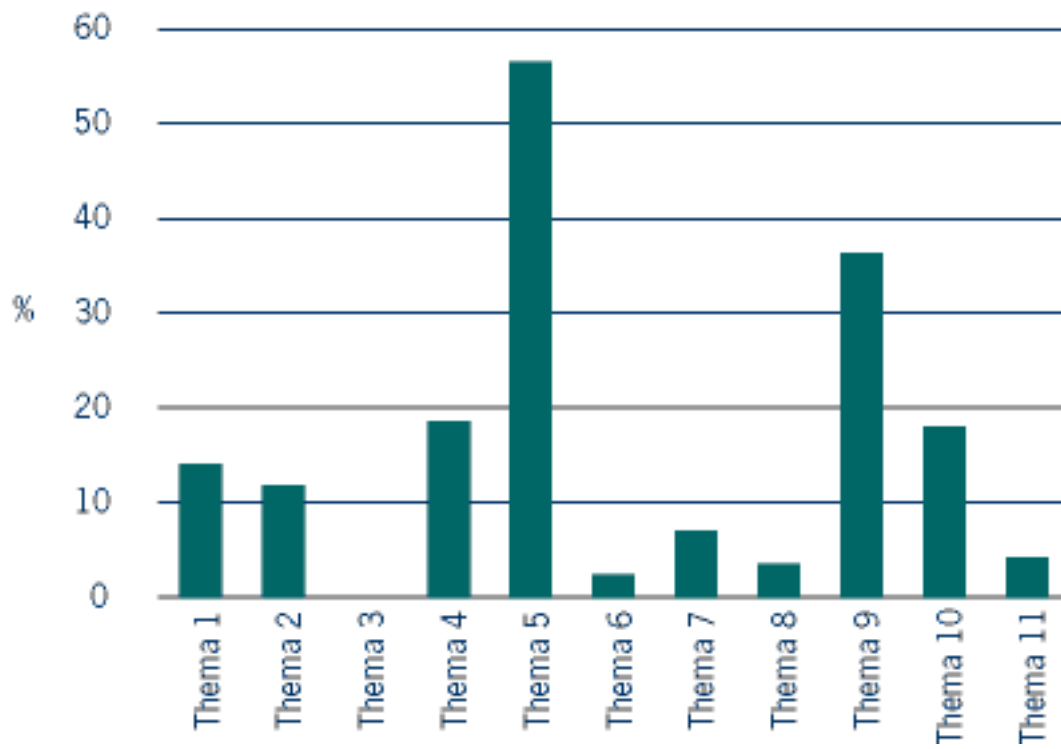
Thema 2

De zelfstandige student

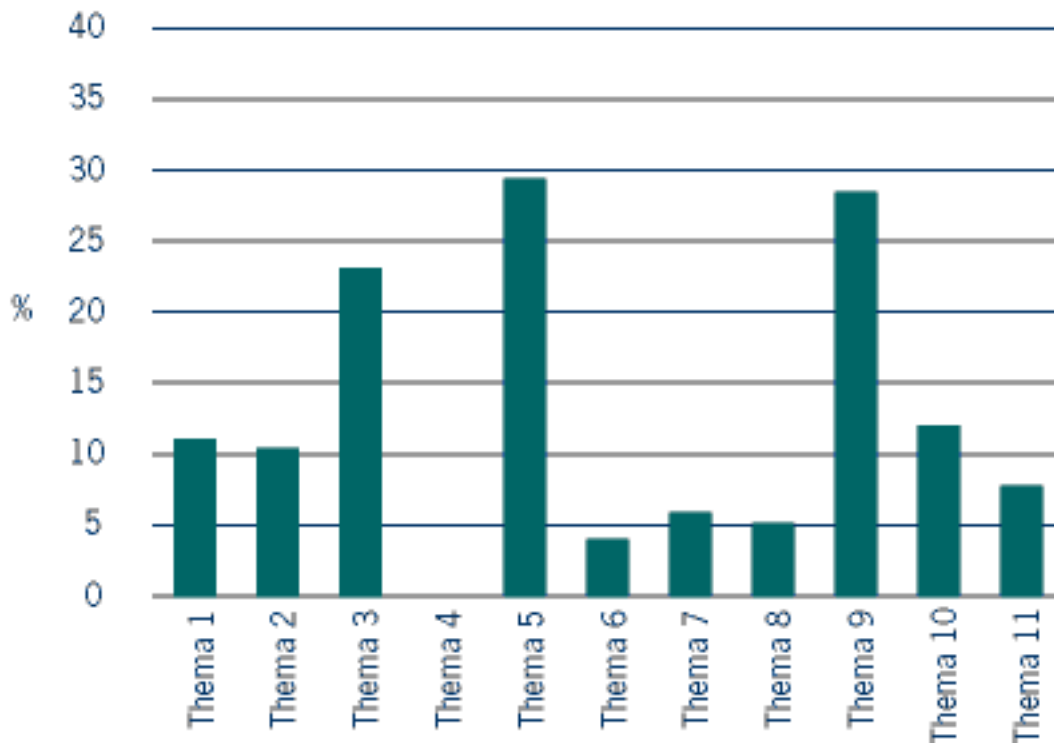
Thema 3

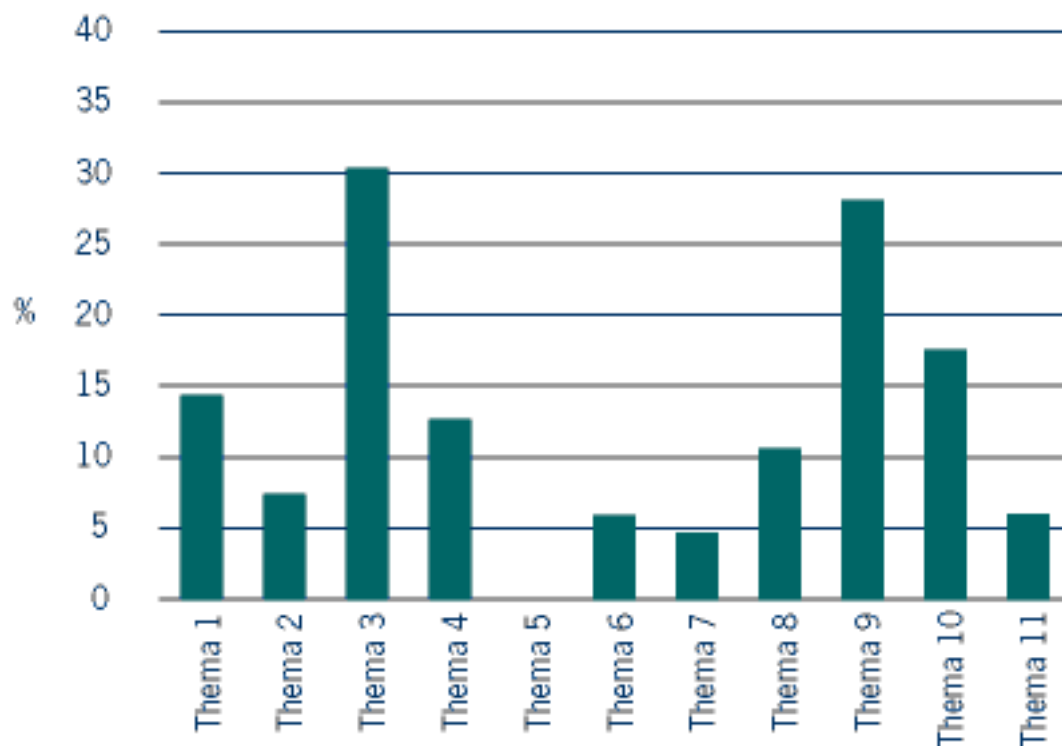
Studievoorzieningen

Thema 4

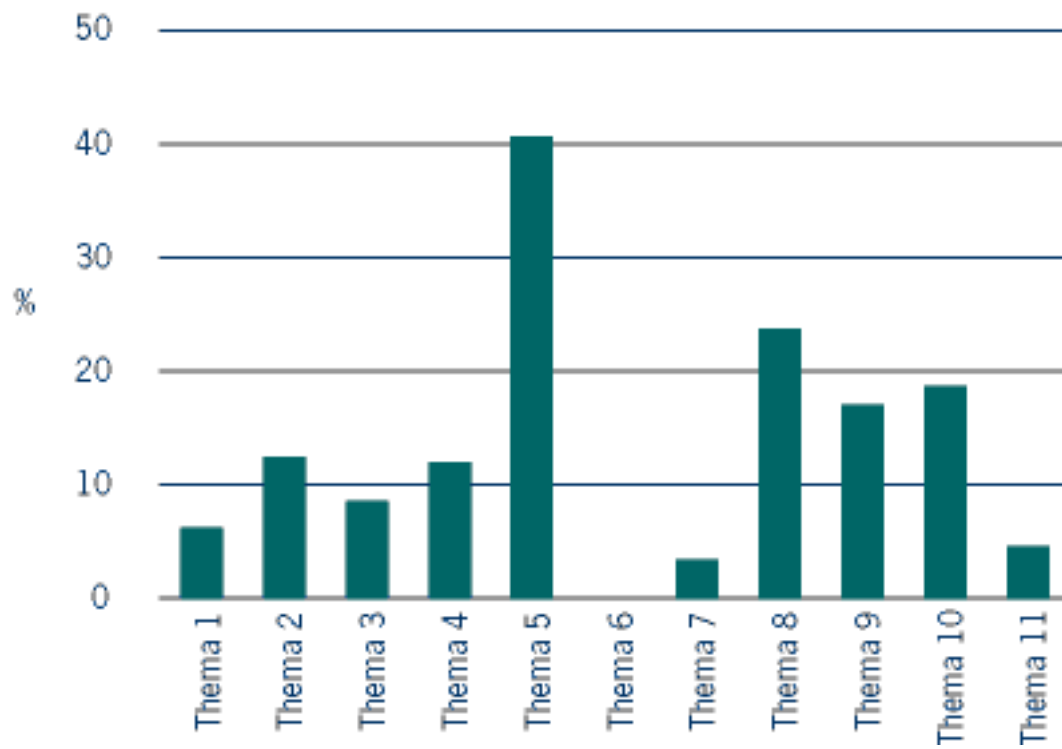
Herziening van het onderwijsprogramma

Thema 5

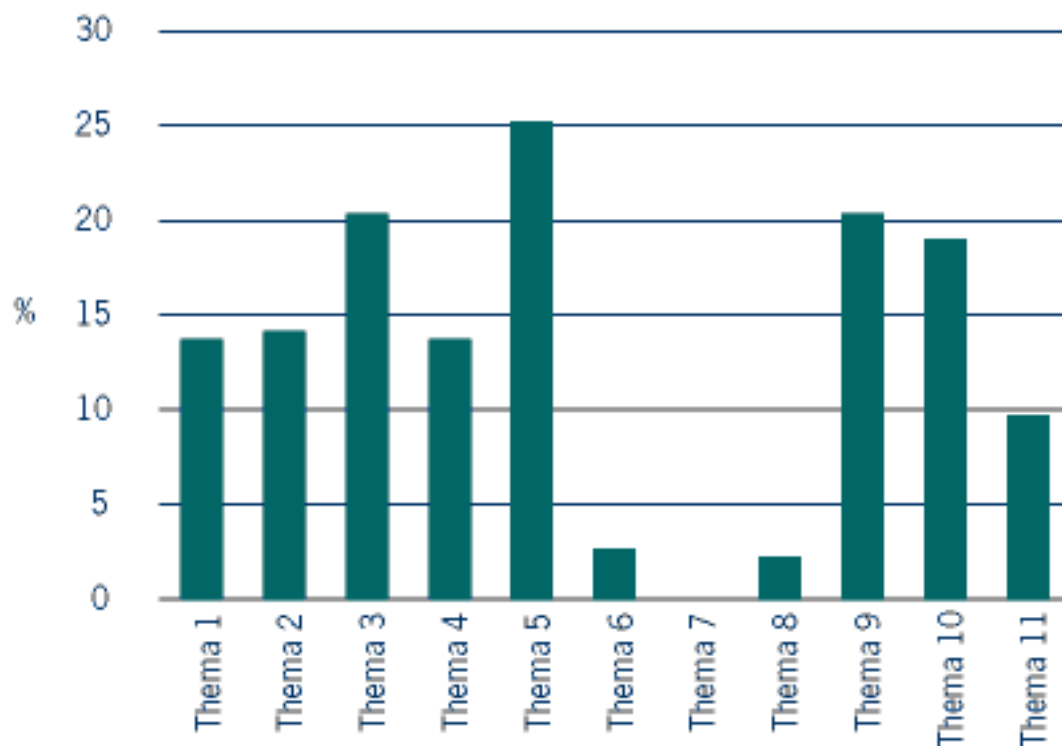
Stage en scriptie

Thema 6

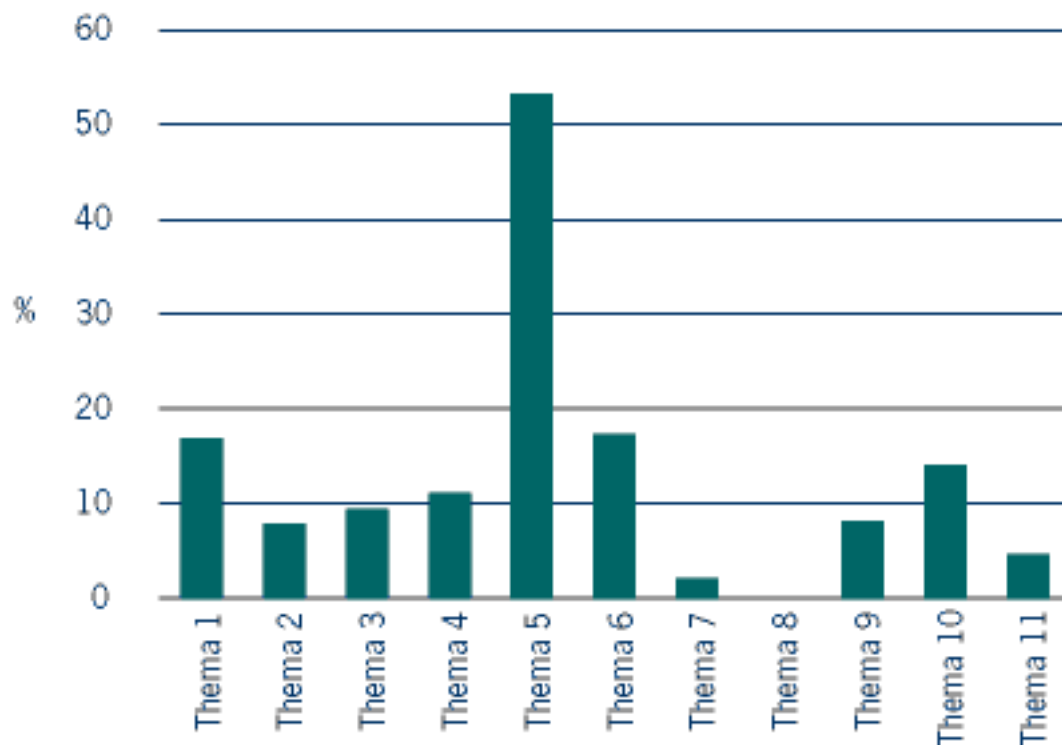
Toetsing

Thema 7

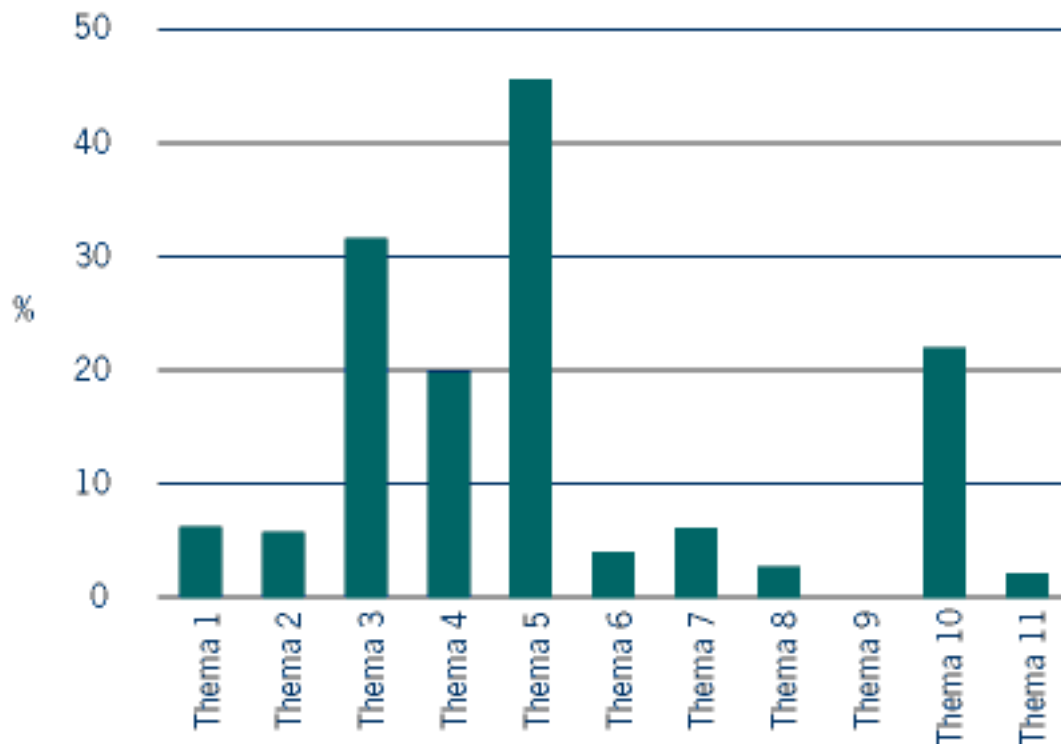
Relatie met de arbeidsmarkt

Thema 8

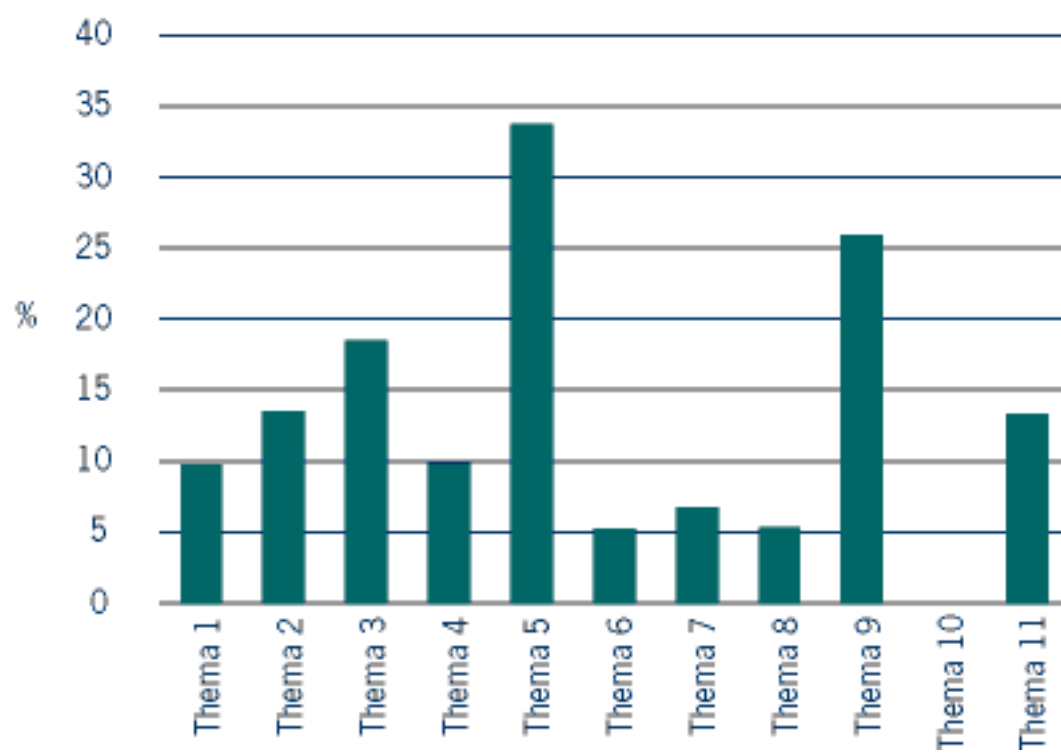
Informatie- en communicatietechnologie

Thema 9

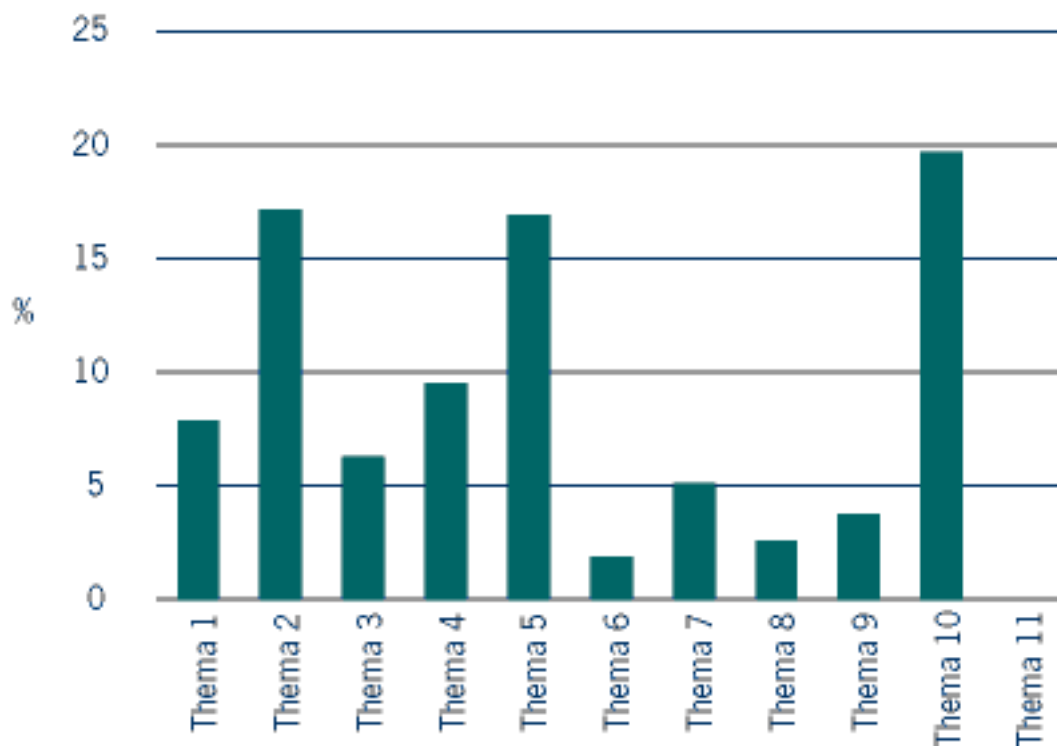
Deskundigheids- bevordering

Thema 10

Kwaliteitszorg

Thema 11

De aandacht voor de thema's in het hbo en het wo

Het accent op de thema's van kwaliteit en studeerbaarheid ligt bij hogescholen en universiteiten verschillend. Tabel 3.2 geeft de scores weer per thema binnen de twee subsystemen van hoger onderwijs. Opvallend zijn onder meer de relatief grote aandacht bij het wo voor de thema's 'de zelfstandige student' - waarin ook de academische vorming is opgenomen - en 'ICT', terwijl bij het hbo meer accent ligt op de thema's 'deskundigheidsbevordering', 'relatie met de arbeidsmarkt' en 'kwaliteitszorg'.

Tabel 3.2

Verdeling van de projecten over de thema's in procenten

Thema	HBO	WO
De propedeuse	8	10
Begeleiding	6	9
De zelfstandige student	10	14
Studievoorziening	9	9
Herziening van het onderwijsprogramma	20	23
Stage en scriptie	4	2
Toetsing	4	4
Relatie met de arbeidsmarkt	6	2
Informatie en communicatie technologie	11	15
Deskundigheidsbevordering	13	7

Bijlage: Instellingsbeschikking

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen,

Handelende in overeenstemming met de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij,

Overwegende dat:

Het rapport van de Stuurgroep "Kwaliteit en Studeerbaarheid" van 28 juni 1995 (Kamerstukken 11, 1994-1995, 23 900 VIII, nr. 123) erin voorziet dat instellingen voor een aanvullende bekostiging in aanmerking kunnen komen voor projecten waarmee wordt beoogd de kwaliteit en studeerbaarheid van opleidingen in het hoger onderwijs te verbeteren;

Universiteiten, hogescholen en studentenorganisaties bij monde van de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU), de Vereniging van Hogescholen (HBO-raad), onderscheidenlijk de Landelijke Studenten Vakbond (LSVb) en het Interstedelijk Studenten Overleg (ISO) met het werkprogramma en de daarop gebaseerde uitwerking in het rapport van de Stuurgroep Kwaliteit en Studeerbaarheid op 18 september 1995 hebben ingestemd en dit akkoord vervolgens in de Studentenkamer van 6 december 1995 en in de HO-Kamer van 7 december 1995 is bevestigd;

In het hoger onderwijs- en onderzoekplan (HOOP) 1996 enkele landelijke prioriteiten bij de toekenning van middelen ten laste van het Studeerbaarheidsfonds zijn vastgesteld;

Middelen op de begroting van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen voor het Kalenderjaar 1996 zijn vrijgemaakt, zodat reeds in dat jaar tot feitelijke beschikbaarstelling kan worden overgegaan;

Gehoord het overleg met vertegenwoordigers van HBO-raad, VSNU, ISO en LSVb;

Besluit:

Begripsomschrijvingen

Artikel 1

In dit besluit wordt verstaan onder: - de minister: de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en, voorzover het betreft het onderwijs op het gebied van landbouw en natuurlijke omgeving, de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij; - de commissie: de commissie, bedoeld in artikel 2.

Instelling

Artikel 2

Er is een tijdelijke adviescommissie 'Beoordeling Projectvoorstellen Studeerbaarheidsfonds'.

Taak

Artikel 3

De commissie heeft tot taak aan de minister advies uit te brengen over de projectvoorstellen die universiteiten en hogescholen, afzonderlijk dan wel in samenwerking met een of meer andere universiteiten of hogescholen, indienen ter verbetering van de kwaliteit en studeerbaarheid van opleidingen in het hoger onderwijs mede ten laste van het Studeerbaarheidsfonds.

Artikel 4

1 De commissie beoordeelt een voorstel naar de mate waarin het voldoet aan de criteria, opgenomen in paragraaf 4.3 van het rapport van de Stuurgroep Kwaliteit en Studeerbaarheid van 28 juni 1995. De commissie betreft voorts in haar overwegingen:

- a. de mate waarin in het kwaliteitsmanagementplan van de betreffende instelling sprake is van prioritaire veranderingsdoelstellingen op het gebied van kwaliteit en studeerbaarheid, er sprake is van een diagnose van het functioneren van de instelling op het terrein van kwaliteit en studeerbaarheid, alsmede een analyse van het bestaande systeem van kwaliteitszorg binnen de instelling;
- b. het resultaat van de besluitvorming over landelijke prioriteiten, zoals bedoeld in het ontwerp-HOOP 1996, en verwoord in de brief aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 31 januari 1996, kenmerk WO-96002491.

Artikel 5

De commissie beoordeelt de voorstellen tegen de achtergrond van de kwaliteitsmanagementplannen en de daarin opgenomen diagnose en prioriteit stelling.

Artikel 6

1. De commissie adviseert jaarlijks voor 1 juni over de projectvoorstellen die uiterlijk 1 april daaraan voorafgaand bij de minister zijn ingediend. Voor het aanloopjaar 1996 gelden, wat de datum van indiening van voorstellen betreft, afzonderlijke afspraken die in het overleg tussen de minister en HBO-raad. VSNU, ISO en LSVb op 9 april 1996 zijn gemaakt.
2. De leden van de commissie komen tot hun oordeel zonder last of ruggespraak.
3. Op het advies van de commissie zijn de bepalingen van de Wet Openbaarheid van Bestuur (Stb. 1991, 703 en zoals gewijzigd bij de Wetten van 4 juni 1992, Stb. 422 en 16 december 1993, Stb. 650) van toepassing.
4. Indien de minister bij zijn beslissing op de projectvoorstellen afwijkt van het advies van de commissie, zal hij

een dergelijke afwijking kenbaar maken en onder de aandacht van de commissie brengen

Samenstelling

Artikel 7

Tot leden van de commissie worden benoemd: op voordracht van de VSNU: de heer dr. C. Datema op voordracht van de HBO-raad: de heer drs. F.C.H. Slangen op voordracht van de LSVb: de heer drs. J.H.J.M. Warps op voordracht van het ISO: de heer P.A. Kievoet op voordracht van de minister, tevens voorzitter: de heer prof. dr. W. H. F. W. Wijnen

Werkwijze

Artikel 8

De commissie bepaalt haar eigen werkwijze.

Artikel 9

1. In het secretariaat van de commissie wordt voorzien door de HBO-raad en de VSNU gezamenlijk.
2. De commissie regelt de werkzaamheden van het secretariaat.

Artikel 10

Het beheer van de stukken van de commissie geschiedt met inachtneming van het bij of krachtens de Archiefwet 1995 bepaalde. Na de opheffing van de commissie wordt het archief overgedragen aan de onderafdeling Centrale Archiefbewaarplaats van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Artikel 11

Een ieder die betrokken is bij de werkzaamheden van de commissie en daarbij de beschikking krijgt over gegevens waarvan hij het vertrouwelijk karakter kent of redelijkerwijs moet vermoeden en voor wie niet reeds uit hoofde van ambt, beroep of wettelijk voorschrift ter zake van die gegevens een geheimhoudingsplicht geldt, is verplicht tot geheimhouding daarvan, behoudens voor zover enig wettelijk voorschrift hem tot bekendmaking verplicht of uit zijn taak bij deze werkzaamheden de noodzaak tot bekendmaking voortvloeit.

Financiële aspecten

Artikel 12

1. De kosten van de Commissie komen, voor zover vooraf goedgekeurd, voor rekening van de Minister van

Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

2. Onder de in het eerste lid bedoelde kosten worden in ieder geval verstaan:
  - a. de kosten voor vergaderingen-
  - b. een vergoeding voor door de voorzitter en de leden te maken reis- en verblijfkosten-,
  - c. de kosten voor het inschakelen van externe deskundigen en het laten verrichten van onderzoek,
  - d. de kosten van het secretariaat.
3. Op de leden van de commissie zijn het Reisbesluit Binnenland en het Vacatiegeldenbesluit 1988 van (overeenkomstige) toepassing, tenzij anders overeengekomen

Inwerkingtreding, opheffing en bekendmaking

Artikel 13

1. Dit besluit wordt geplaatst in Mededelingen OCenW van het Gele Katern van het blad Uitleg van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.
2. Dit besluit treedt in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van Uitleg Mededelingen OCenW, waar dit besluit is geplaatst.
3. Dit besluit vervalt met ingang van 30 juni 1998. De werkingsduur van dit besluit kan met ten hoogste twaalf maanden worden verlengd.
4. Afschrift van dit besluit wordt gezonden aan:
  - de leden van de commissie
  - de Algemene Rekenkamer
  - de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal
  - de colleges van bestuur van de universiteiten
  - de colleges van bestuur, de directies onderscheidenlijk de centrale directies van de hogescholen
  - de besturen van het ISO en de LSVb
  - de VSNU
  - de HBO-raad.

dr. ir. J.M.M. Ritzen

Toelichting

In het rapport van de Stuurgroep Kwaliteit en Studeerbaarheid van 28 juni 1995 (Kamerstukken 11, 1994-1995, 23 900 VIII, nr. 123) is uitwerking gegeven aan het onderdeel van het werkprogramma Kwaliteit en Studeerbaarheid (Kamerstukken 11, 1994-1995, 23 900 VIII, nr. 67), waarin de mogelijkheid van extra bekostiging van universiteiten en hogescholen voor onderwijsverbetering is voorzien. In dit kader kunnen deze instellingen voor hoger onderwijs projectvoorstellen indienen. De wettelijke grondslag voor de toekenning van middelen aan projecten is neergelegd in een wetsvoorstel (Kamerstukken 11, 1995-1996, 24 619, nr. 1-3) dat thans in behandeling is bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Met de betrokken partijen bij de Stuurgroep Kwaliteit en Studeerbaarheid (HBO-raad, VSNU,

ISO en LSVb) is afgesproken dat de beslissing op de ingediende projectvoorstellen voor de eerste toewijzingsronde vóór 1 juli 1996 door de minister zal worden genomen. Om de besluitvorming tijdig en met de vereiste zorgvuldigheid te kunnen afronden is het onontkoombaar de commissie die is belast met de advisering van de minister over de projectvoorstellen reeds hangende de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel in te stellen.

Universiteiten en hogescholen kunnen, al dan niet in samenwerking met één of meerdere andere universiteiten of hogescholen voorshands in de jaren 1996 tot en met 1998 jaarlijks vóór 1 april projectvoorstellen bij de minister indienen. Uiterlijk op 1 juli daaropvolgend maakt de minister zijn beslissing op de ingediende projectvoorstellen bekend. De minister baseert zijn beslissing mede op het advies van een commissie van onafhankelijke personen. De procedure met betrekking tot het Studeerbaarheidsfonds is weergegeven in de brief van 23 februari 1996, kenmerk HBO-96004652, aan de colleges van bestuur/centrale directies van universiteiten en hogescholen. De direct betrokkenen, zijnde de studentenorganisaties LSVb en ISO en de universiteiten en hogescholen, vertegenwoordigd door VSNU en HBO-raad dragen eik één lid voor benoeming in deze commissie voor bij de minister. De minister benoemt daarnaast een lid die met de functie van voorzitter wordt belast.

In het rapport van de stuurgroep is een aantal algemene en procedurele criteria vermeld, waarmee de universiteiten en hogescholen rekening moeten houden bij het opstellen van de projectvoorstellen. Tot die algemene criteria moeten onder andere worden gerekend de landelijke prioriteiten voor de verbetering van de studeerbaarheid, waarover in het kader van het vaststellen van het HOOP 1996 besluiten zijn genomen. De relatie tussen de kwaliteitsmanagementplannen en de voorstellen voor het Studeerbaarheidsfonds moet als volgt gezien worden. De aanwezigheid van een kwaliteitsmanagementplan is een noodzakelijke voorwaarde om voor subsidiering in aanmerking te komen. Daarnaast zal de commissie bij de beoordeling van de voorstellen voor het Studeerbaarheidsfonds betrekken of er een goede relatie bestaat tussen de voorstellen en het kwaliteitsmanagementplan, in het bijzonder de Daarin opgenomen diagnose en prioriteitsstelling. Zo spoedig mogelijk na 1 april van het jaar waarin de voorstellen worden ingediend, legt de minister de ingediende voorstellen voor advies aan de commissie voor, die haar advies in ieder geval vóór 1 juni daaropvolgend aan de minister uitbrengt.

De commissie wordt ingesteld voor een periode van drie jaar, overeenkomstig de afspraken tussen universiteiten, hogescholen, studentenorganisaties en minister om projectvoorstellen in maximaal drie rondes in te dienen. Afhankelijk van de beschikbaarheid van resterende middelen in het Studeerbaarheidsfonds kan de minister besluiten de commissie met een periode van twaalf maanden te continueren, zodat haar laatste advies uiterlijk per 1 juni 1999 wordt uitgebracht.

'Een dubbel gevoel'

Kysia Hekster

'Een dubbel gevoel'

Het was al een veel ouder idee, zo'n Studeerbaarheidsfonds. De LSVb was actief in de commissie van professor Wijnen die met het rapport 'Te doen of niet te doen' kwam. In oktober 1994 stelden wij zo'n fonds per brief aan de

minister voor. Die ging er niet op in. Ritzen wilde niet dat zijn maatregelen van daarvoor op die manier als ineffectief erkend zouden worden. Ons idee was oprecht: wij waren ervan overtuigd dat meer aandacht voor studeerbaar onderwijs van belang was. Al was het maar om de steeds verdere aanscherping van de temponorm in de studiefinanciering tegengas te geven. Toen de minister niet wilde en de protesten tegen de bezuinigingen aansloegen greep de Tweede Kamer in. Een Studeerbaarheidsfonds kon er toen wél komen. Ik hield daar een dubbel gevoel aan over: het was óns idee dat nu als onderhandelingsmiddel ingezet werd om de bezuiniging toe te dekken, tijdelijk. Wij wilden onze visie op onderwijs waar maken, maar waren bang dat de instellingen het geld uit het nieuwe fonds 'inpikten' en daarna niks zouden doen. Daarom bereidde de LSVb zijn inbreng in de stuurgroep en schrijfgroep die de politieke 'package deal' moest uitwerken heel goed voor. Onze marges waren helder, de Algemene Ledenvergadering stelde die vast, en werkgroepen en rollenspel-achtige discussies waren op de gekste momenten daarvoor actief. In de stuurgroep kwamen de VSNU en HBO-raad met massale amendementen op onze voorstellen. De onderhandelingen waren ook wel gemakkelijk. VSNU-voorzitter Van Lieshout is een aimabel vakman, maar er was geen land mee te bezeilen, Arie van der Hek van de HBO-raad daarentegen cultiveerde zijn 'onervarenheid met het hoger onderwijs'. We kwamen uit op een reeks criteria voor geld uit het fonds voor de instellingen. Die criteria waren nogal wisselend van karakter. De commissie-Wijnen vertaalde dit later in haar toetsingskader. Dat hadden wij misschien zelf toen al moeten doen. Mijn twijfel was: 'Wat hadden wij gedaan met zo'n impuls van 500 miljoen?' Die twijfel is nu meer instrumenteel geworden. Want ik denk ook wel dat je met projecten dichtbij het 'primaire proces' moet gaan zitten. Tussen wat de student doet en wat de docent doet komt dát proces immers tot stand. Achteraf zie je dat studeerbaarheid echt een thema is geworden in instellingen. En als middel om die temponorm niet verder aan te scherpen heeft het goed gewerkt. Voor de LSVb zelf was deze hele fase een trendbreuk. We werden partner van het beleid en daarover ontstonden forse discussies. Een deel van de leden was het er totaal niet mee eens, een scheuring dreigde. Aan de andere kant was het juist de grote maatschappelijke druk tegen de bezuinigingen die het mij mogelijk maakte te onderhandelen: zonder die pressie geen gespreksbasis. Nadat het fonds in gang gezet was dacht ik 'dat hadden we nooit moeten doen'. Nu is het minder beladen, door de toetsing en de concrete projecten is het fonds teruggekeerd naar de sfeer van ónze eerste intentie. Verbetering van kwaliteit is van start gegaan. De intentie heeft toch gewonnen.

Kysia Hekster is journalist bij de IKON-radio en was in 1994-1995 voorzitter van de Landelijke Studenten Vakbond (LSVb)

'Niet als een grabbelton'

Lieteke van Vucht Tijssen

'Niet als een grabbelton'

'Is dat wel een goed idee?' was het eerste dat ik hoorde over het Studeerbaarheidsfonds. In Utrecht zijn wij sinds 1991 bezig met de kwaliteitszorg van het onderwijs in de universiteit. Wij organiseren bij voorbeeld elk jaar een interne conferentie genaamd Onderwijs Meester. Ik vond en vind de onderwijskwaliteit enorm belangrijk voor ons. Ik ben ook zelf docent geweest. Als portefeuillehouder financiën én personeelsbeleid vond ik het Studeerbaarheidsfonds tegen die achtergrond een goed idee: het bood een impuls voor een extra vernieuwingsslag.

Daarmee konden we de mensen meekrijgen bij het ingrijpende veranderingsproces van het onderwijs. Als College van Bestuur hebben we het fonds als een kans gepresenteerd: 'pak je knelpunten nú aan, met dit fonds kun je een versnelling van de energie krijgen.' In de faculteiten werd dit enthousiast opgepakt, hoewel de tijdsdruk - vooral in de eerste tranche - behoorlijk hoog was. Een bezwaar van de aanpak vond ik wel de mate van detail waarin aanvragen ingediend moesten worden en nu achteraf verantwoord moeten worden. Wat mij betreft had men niet zó diep in de instellingen mee moeten willen kijken. Het maken van het KMP hebben we als een vliegwiel opgevat. Om vanuit dat werk te komen tot een echt, compleet kwaliteitsplan dat we konden inbedden in een continu functionerend systeem van kwaliteitsbewaking. Het besturingsmodel in de universiteit kon nu als het ware interactief worden: bottom up hebben we facultaire plannen verzameld en doorgepraat. Daar is een universitair format voor de projecten uit ontwikkeld. Zo hadden faculteiten veel ruimte en kwam er toch coaching van het universitaire niveau en dat gaf richting aan het projectmatig werken. We kozen dus voor een interactieve benadering: veel terugkoppeling en toetsing van elkaars opzet en uitwerking. Zo'n eerste keer moet iedereen ook fouten mogen maken, de ene faculteit is nu eenmaal verder dan de andere met de vernieuwing. Sommige plannen en projectvoorstellen gingen wel drie keer op en neer voordat ze adequaat waren. De universitaire Kwaliteitszorgcommissie zorgde dat de eigen criteria streng werden toegepast. Concepten van de projectvoorstellen voor het fonds en het draagvlak bij docenten en studenten werden scherp gezien. Concrete resultaten en streefdoelen per project waren vooraf vereist. Wij wilden het Studeerbaarheidsfonds niet als een grabbelton zien. De effecten komen nu. We hebben een eigen bestand over projecten opgezet, een algemeen kensysteem zou erg behulpzaam zijn voor nieuwe ideeën en contacten daarover. De extra impuls uit het fonds gaf de mensen het gevoel zelf iets belangrijks te doen voor hun onderwijs. De kwaliteitsplannen zijn nu per faculteit uitgewerkt en worden structureel gekoppeld aan de voorbereiding en verwerking van visitaties. De overgrote meerderheid van de projecten werkt ook structureel door. Ik noem - zo uit mijn hoofd - de mentor-tutorsystemen, de studiehandleidingen, het nieuwe curriculum bij Geneeskunde, de raamplannen voor vernieuwing per faculteit. En het draagvlak werkt ook door. 'Bel eens met die of die collega van die andere faculteit.' Bijeenkomsten en zelfs borrels hebben we zeer benut daarvoor! De studenten porden vaak op, die zaten in de universiteitsraad ons CvB'ers op de huid. Gelukkig. Stimuleer ze daarin, dat werkt echt goed door, ook in de opleidingen, de faculteiten en hun onderwijscommissies. Draagvlak moet ook blijken uit het geld. Bij een project droeg de faculteit de helft van de kosten, de andere helft kon uit het Studeerbaarheidsfonds komen. Gaat een project niet goed dan kost ze dat zelf ook wat. Al met al zijn we met de resultaten tevreden. Ik zou niets hebben tegen een nieuw impuls-fonds, maar liefst met projecten op een hoger aggregatieniveau.

Lieteke van Vucht Tijssen is lid van het College van Bestuur van de Universiteit Utrecht

'Volhouden is lastiger dan een startschot geven'

Eja Kliphuis

'Volhouden is lastiger dan een startschot geven'

Het begrip 'het Studeerbaarheidsfonds' hoorde ik de eerste keer toen het rapport van de stuurgroep K&S werd gepubliceerd in de zomer van 1995. Nogal braaf dus, gewoon langs de reguliere weg. Dat fonds dat kwam ons goed uit. Twee van de vier kernpunten van de toen net vastgestelde, nieuwe strategie van onze hogeschool waren

'kwaliteit' en 'studeerbaarheid'. Studeerbaarheid kenden we als begrip al sinds het rapport 'Te doen....', toch merkten we in het platform onderwijsontwikkeling dat het werken daarmee moeizaam liep in de organisatie, dat het draagvlak ervoor vaak nog zwak was. Daarom hebben wij het fonds als een kans opgepakt. Er lag hier weinig nadruk op geluiden als 'sigaar uit eigen doos' die je elders wel hoorde. Het werd een vliegende start met een Team Studeerbaarheid en een stappen-plan. Het management van de sectoren van de hogeschool vormde samen met mijn collega Ingrid Bartelsman en ik dit team. De studenten werden vanaf het begin bij het werk betrokken, leden van de medezeggenschapsraad, maar ook andere actieve studenten. Vooral uit de techniekopleidingen kwam van hen veel inbreng. We begonnen in het team met een Quick-Scan, per opleiding afgenomen, met de uitkomsten daarvan maakte elke opleiding een verbeterplan. Begin 1996 hielden we een interne conferentie over wat uit die verbeterplannen naar voren kwam en welke gezamenlijke prioriteiten daarbij hoorden. Ons team werd ook wel het regie-team genoemd. Die vlotte start gaf in de grotere sectoren wel eens aarzeling: op het opleidingsniveau moest intensief gewerkt worden aan verbeterplannen en vervolgens aan projectvoorstellen. 'Kan dat niet wat minder uitvoerig en gedetailleerd,' hoorde je dan. Het proces zorgde echter voor een houding die zulke aarzelingen wegnam en zorgde dat K&S wind in de zeilen kreeg. Zo werd bijvoorbeeld door het College van Bestuur duidelijk gemaakt dat heel het intentioneel budget uit het fonds direct in vernieuwingsprocessen gestoken zou worden. Dat elan vanaf de start beschouw ik als dé meevaller in het geheel. Het bleek geen oprisping van eventjes in oktober 1995. Tenslotte neig je er vaak naar het tempo van vernieuwing te overschatten. Mensen moeten hun werkwijzen en hun aandachtsgebieden veranderen, dat kost in opleidingen gewoon tijd, vergt veel van het management.

Vernieuwing volhouden is lastiger dan een startschot geven. Dat doorzetten van het elan bleek toen we in juli 1996 een klap kregen: de commissie-Wijnen kon onze projectvoorstellen nog niet goed keuren. We hadden bewust gekozen voor een grondige voorbereiding, voor veel samenhang in de activiteiten via het KMP. Het was dus een klap dat de projecten nog onvoldoende uitgewerkt bleken, ook al was de commissie over deze eerste aanzet erg te spreken. Toen heeft het CvB meteen besloten de start voor te financieren, waardoor de voorstellen meteen in concrete plannen uitgewerkt konden worden. Een format voor het maken van projectplannen en scholing daarbij zijn ingezet. Onverhoopt kregen we een extra jaar om alles verder te concretiseren. Het eerste jaar hebben we alle nadruk gelegd op ons gezamenlijke thema 'Van doceren naar leren' dat de basis voor de vernieuwing legde. Daarmee wilden wij het leerproces van studenten centraal stellen in het onderwijsproces. Voor het tweede jaar kwam ICT als tweede thema daarbij. Dat wilden we vooral onderwijskundig benaderen, niet als iets technisch. In de projectvoorstellen zijn zoveel mogelijk inhoudelijke relaties gelegd tussen die twee thema's. De opleidingen met een intern goedgekeurd project begonnen al in het eerste jaar, toen wij nog voorfinancierden met de uitvoering. Bij het toetsen van voorstellen keken wij scherp naar de inhoud en de criteria die waren gesteld. We 'speelden' intern commissie-Wijnen.

Eja Kliphuis is coördinator onderwijsontwikkeling bij het centraal bureau van de Hogeschool Haarlem

'Ook de visitatiecommissie was enthousiast'

Eja Kliphuis

Marianne Blijleven, Toon van Meijl,

John van den Bercken

'Ook de visitatiecommissie was enthousiast'

De faculteit Sociale Wetenschappen van de Katholieke Universiteit Nijmegen heeft in de eerste tranche het projectvoorstel 'Scriptiewerkplaats' ingediend. Door studenten in één ruimte met goede ICT-faciliteiten te laten werken en de inhoudelijke begeleiding te intensiveren probeert de faculteit vertraging van studenten in deze laatste fase van hun opleiding tegen te gaan. Er zijn twee scriptiewerkplaatsen ingericht: bij het onderwijsinstituut Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde (PWO) en bij het onderwijsinstituut Maatschappijwetenschappen (MW).

Marianne Blijleven (Faculteitsbureau Sociale Wetenschappen): Bij aanvang van het project 'Kwaliteit en Studeerbaarheid' zijn binnen de faculteit de mensen in de opleidingen aan het werk gezet. Zij hebben de ideeën aangedragen en vormgegeven en deze plannen zijn op facultair niveau aan de hand van de sterkte/zwakte-analyses en het concept 'Student Activerend Onderwijs' in samenspraak met de projectopstellers uitgewerkt in projectvoorstellen. Zodoende onstond er veel draagvlak en heeft de eigen cultuur van de opleidingen positief kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van de projecten. Het project 'Scriptiewerkplaats' is hier een mooi voorbeeld van. In beide opleidingsinstituten is een werkplaats ontstaan die is toegesneden op de specifieke problematiek aldaar.

Toon van Meijl (MW): De meeste studenten van de opleidingen Ontwikkelingsstudies en Culturele Antropologie doen een individueel leeronderzoek in het buitenland. Veel van hen ervaren niet alleen een cultuurshock bij de aanvang, maar juist bij de terugkomst in Nederland. Voor de studenten is het hierdoor moeilijk om de draad weer op te pakken en aan hun scriptie te beginnen. Bovendien vinden studenten het lastig om het verzamelde onderzoeksmateriaal te vertalen in een wetenschappelijk perspectief, waarin relevante inzichten en zinvolle kennis centraal staan. Omdat deze problemen al langer spelen is er sinds een aantal jaren een leeronderzoek-seminar dat verplicht is voor alle studenten. Dit seminar beoogt de studenten te helpen met dit lastige probleem. De scriptiewerkplaats sluit in feite aan op dit seminar omdat studenten intensief begeleid worden bij het maken van de scriptie. Door deze intensievere inhoudelijke begeleiding te realiseren en goede faciliteiten beschikbaar te stellen voor de studenten ontstaat er samenhang. Een bijkomend effect is dat studenten die in dezelfde studiefase zitten elkaar in de scriptiewerkplaats ontmoeten. De uitwisseling van de ervaringen die zij hebben opgedaan levert een extra leereffect op. Nadat er aanvankelijk wat kinderziektes waren, loopt de scriptiewerkplaats nu goed. De studenten zijn er positief over en de eerste signalen wijzen erop dat de vertraging inderdaad wordt beperkt. Ook de visitatiecommissie was enthousiast.

John van den Bercken (PWO): Nadat er vanuit de faculteit signalen kwamen dat er geld gekregen kon worden voor onderwijsvernieuwingen zijn binnen PWO de contouren voor de Scriptiewerkplaats op papier gezet. Er waren twee argumenten om de scriptiewerkplaats op te zetten. Allereerst omdat studenten bijna altijd individueel stagelopen. De behoefte aan begeleiding tijdens het maken van de scriptie op basis van deze stage is daarom groot. Ook de mogelijkheid om informatie uit te wisselen met medestudenten wordt vergroot door de scriptiewerkplaats. Daarnaast vergt het begeleiden van studenten veel tijd van de docenten. Een aantal docenten vormt nu een 'pool' zodat er altijd een begeleider aanwezig is in de scriptiewerkplaats.

Zo kunnen studenten altijd direct een beroep doen op de technische, maar ook inhoudelijke kennis van de begeleider. De overige docenten worden zo ontlast omdat voor hen een deel van de begeleiding wegvalt. Een probleem is dat je lang niet alle studenten in de scriptiewerkplaats krijgt omdat het aan de studenten zelf is om te kiezen voor deze manier van aan je scriptie werken. Wel is duidelijk dat de studenten die dit wél doen zichbaar profijt hebben van de begeleiding en de goede faciliteiten. De aanschaf van de computers met toebehoren was hard nodig om de ICT-voorzieningen binnen het onderwijsinstituut op peil te brengen. De wijze waarop deze - gekoppeld aan de begeleiding - zijn ingezet is vernieuwend.

Marianne Blijleven: Door het Studeerbaarheidsfonds zijn initiatieven sneller van de grond gekomen. Ondanks dat er al heel veel vernieuwingen in gang waren gezet heeft het fonds hieraan een extra impuls gegeven. Wel vergt dit soort subsidierondes erg veel tijd van de medewerkers. Zij verdienen een grote pluim omdat zij zich ondanks de hoge werkdruk toch inzetten voor vernieuwingen in het onderwijs.

Toon van Meijl is projectcoördinator van de scriptiewerkplaats van Maatschappijwetenschappen. John van den Bercken is projectcoördinator van de scriptiewerkplaats van Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde. Marianne Blijleven is beleidsmedewerker onderwijs bij het Faculteitsbureau Sociale Wetenschappen.

'De focus is op het onderwijs gebracht,

Arie van der Hek

'De focus is op het onderwijs gebracht,

sterker dan daarvoor'

Toen ik voor het eerst van het Studeerbaarheidsfonds hoorde, ging mijn gedachte uit naar de vindingrijkheid van de minister om de pil van de bezuinigingen te verzachten. Het fonds was vooral een politieke oplossing. Wat de inhoud betreft waren mijn gevoelens gemengd, want je zegt er eigenlijk mee dat instellingen tekort schieten op een kerntaak. Ze vonden het natuurlijk niet leuk om daarop te worden aangesproken. Toch is men overal aan de slag gegaan. Bij mijn werkbezoeken aan hogescholen ging het er altijd over. Ik zag dat docenten er mee bezig waren en als ik er niet over begon, deden zij dat wel. De diversiteit was ongekend. Bij Verpleegkunde gebeurden hele andere dingen dan in het economisch onderwijs. Bij Accountancy is studeerbaarheid echt een topic geworden, tot binnen de beroepsorganisatie toe. Dat heeft me bijzonder geraakt omdat voor de arbeidsmarkt kwaliteit en studeerbaarheid zulke wezenlijke elementen zijn. Als ik nu naar het Studeerbaarheidsfonds kijk, dan denk ik dat als het geld via de lumpsum was toegekend het maar zeer de vraag zou zijn geweest of van de kwaliteitsverbeteringen die nu zijn gepleegd wat terecht was gekomen. Het zou waarschijnlijk verdampt zijn. Niet dat mensen te kwader trouw zijn, maar zo gaat dat nu eenmaal. In de loop der tijd hadden andere kwesties de aandacht gevraagd. Het projectmatig karakter van het fonds is dus helemaal niet zo gek. Ik ben ook blij met de brede opzet van fonds. Het heeft een omslag in het denken betekend binnen het wo en hbo. De focus is op het onderwijs gebracht, sterker dan daarvoor. Wat het structureel effect is zal de tijd moeten leren. Als het denken van de mensen veranderd is en het studentgericht kijken naar onderwijs een blijvende rol speelt, dan is het resultaat ondanks hier en daar een onvermijdelijke verspilling veel

beter dan ik van te voren had verwacht. Het is wel zo dat met een blijvende financiële druk het steeds moeilijker is om die kwaliteit waar te maken. Het kan instellingen in een klem brengen: ze moeten meer leveren, maar hebben minder geld ervoor. Een oplossing hiervoor zou het beschikbaar stellen van thematische gelden kunnen zijn, maar alleen als de minister daar niet dirigistisch mee om zou gaan. Een extra op de lumpsum toekennen als vergoeding van bewezen prestatie op het terrein van de studeerbaarheid en het studierendement zou mij aanspreken. Wil je de kwaliteit overeind houden, dan moet er wel wat gebeuren. Anders erodeert het. Het resultaat is dan dat het onderwijs, de universiteit, de hogeschool en uiteindelijk de student, de verliezer is.

Arie van der Hek is collegevoorzitter van de Universiteit Twente. In de periode 1994-1998 was hij voorzitter van de HBO-raad en in die rol lid van de stuurgroep Kwaliteit en Studeerbaarheid.